

Hva har vi lært?

Konsentrasjonen svikter, og studentene faller fra.
Uten undervisning på campus, blir digitale
lærdommer lite verdt.

S. 14–21

Råkøyret i akademia

Styresmaktene vil lage ein strategi for forskarløpet. Men forstår dei problemet?

I vinter peika redaksjonen i Forskeforum ut *råkøyret i akademia* som eit hovudtema for oss i tida framover. Problematikken er langt frå ny, men verda der ute tok eit par nye omdreiingar, nedfelt i kritiske kronikkar og boka *Universitetskamp*, redigert av Aksel Tjora. Nokre omdreiingar stod vi òg for sjølve. Ordalet er henta frå ei stor sak vi publiserte tidleg i mars, «Nok av råkøyret». Saka handlar om vitskapleg tilsette som over tid har hatt så stort press at dei har slutta. Den lange lista over konkurrerande oppgåver kan i lengda gå ut over både helse og trivsel, og for nokre verte uhandterleg.

Råkøyret er òg eit tap av kontroll over eigen arbeidssituasjon. Tapet har fleire dimensjonar, som kjem til uttrykk i andre saker og innlegg i Forskerforum. Ein av fellesnemnarane vi finn i kritikken av utviklinga i akademia, er at forskarane mistar definisjonsmakt over kva som er viktig forskning og kunnskap. Ein annan er nyliberalismens klamme hand over både økonomi og språk. Cecilia S. Salinas, tidlegare personalleiar ved eit universitet, formulerte det slik i eit innlegg: «På tross av mine overbevisningar har jeg hørt meg selv si den nå forslitte, nesten komiske setningen: 'Strammere budsjett betyr ikke tapt kvalitet! Vi må bare jobbe smartere!'».

Så kom koronaen. Vi skreiv om rask overgang til digital undervising, og eg var sjølv imponert over omstillinga og ekstrainsatsen. Men unntakstilstandar varar ikkje evig, og eg kunne ikkje ha oppsummert det betre enn Lisa Rakner, professor ved Universitetet i Bergen, gjorde på eit nettmøte om korleis haustsemesteret skulle verte: «Vi må slutte med å kalle det dugnad, for nå er det jobb.»

Det ligg ein normalitet og ventar på oss. Eg er nysgjerrig på korleis styresmaktene oppfatar forskarjobben i normaltilstanden, for dei har skjønnt at det ligg nokre problematikkar meir eller mindre løynde der. Kunnskapsdepartementet (KD) annonserte i mai at det vil lage ein

Ein pandemi er ikkje nok til å utrydde temaet råkøyret i akademia. Faksimile frå Forskerforum nr. 3/2020.

strategi for forskarrekruttering og karrierevegar i forskning og høgare utdanning. Korleis skal vi lykkast med å tiltrekke oss, utvikle og halde på talenta? undra Henrik Asheim (H), statsråd for forskning og høgare utdanning. Ifølgje KD er dagens karriereutvikling i sektoren prega av «en rekke utfordringer»:

- for stor bruk av mellombelse stillingar
 - uklåre og uføreseielege karrierevegar
 - manglande «overordnet policy for målsetninger og dimensjonering av forskerutdanning og rekruttering i og utenfor akademia».
 - andelen nordmenn i teknologifag er for låg
- Initiativet, som er godt teke i mot, skriv vi om i ei eiga sak på side 11. KD gjer lurt i at stra-

tegien skal utformast i nær dialog med sektoren. Asheim seier at han vil starte «der problemene er størst». Eg lurar på kor han trur det måtte vere. KD nemner reelle og viktige problem, som mellombelse tilsettingar, men det er noko ytre ved diagnosane. Dei når ikkje inn til den krysspressa kvardagen.

I revidert nasjonalbudsjett, som kom i midten av mai, føreslår regjeringa å opprette 250 nye stipendiatstillingar og 4000 nye studieplassar. Det er flott med ekstra satsing på forskning og høgare utdanning, men hadde ikkje regjeringa ved KD nettopp peika på ein manglande «overordnet policy» for kor mange som skal ta forskarutdanning? Fleire folk skal inn i eit overbelasta system der avbyråkratiserings- og effektiviseringsreforma byr på nye kutt, totalt uavhengig av behov.

Eg tek pressemeldinga om den nye strategien for forskarrekruttering fram på ny: «For å svare på de store utfordringene fremover er vi helt avhengig av kloke hoder og forskning i verdenstoppen som kan utvikle nye løsninger. Derfor skal vi lage en strategi for hvordan vi skal lykkes enda bedre med å tiltrekke oss, utvikle og holde på talentene», seier Henrik Asheim der. Det er ein viss avstand mellom denne smigeren av «verdenstoppen» og realiteten om arbeidslivet til forskarane. Skal ein rekruttere og behalde forskarar, er det fremste tipset å gje dei rammer til å leve eit balansert arbeidsliv, som ikkje har råkøyr som overskrift.

Kor er det skoen trykker? Vi er takksame for framlegg til korleis vi kan vidareutvikle dekninga av råkøyret i akademia og andre sektorar. Vi set òg stor pris på debattinnlegg – send gjerne til kjetil.brottveit@forskerforum.no. Vi erkjenner til og med at «råkøyr» ikkje er den einaste gyldige røyndomsskildringa. Mange har gode arbeidsliv i akademia, vi treng å setje søkjeljoset «der problemene er størst», som Asheim seier.

God sommar!

«Skal ein rekruttere og behalde forskarar, er det fremste tipset å gje dei rammer til å leve eit balansert arbeidsliv.»

Kjetil A. Brottveit
redaktør

14: Undervisning på nett

Med koronaen kom en rask og spontan overgang til nettundervisning. Hvilke lærdommer har vi fått?

24: Farsott og fremskritt

«Ethvert større hygienisk fremskritt er tvunget frem av en farsott», sa legen Isak Kobro. Medisinhistoriker Aina Schiøtz ser koronapandemien i et historisk perspektiv.

28: Plantebruk siden vikingtiden

Myrull, mjøddurt og kvann: Forskere i Oslo avdekker hvilke planter som ble brukt i vikingtiden. Nå havner plantene på ny på matbordet.

32: Å felle en vurdering

Fagfellevurdering er en ubetalt, men viktig del av den akademiske kvalitetssikringen. Vi har spurt fire forskere om hvordan de går fram.

4: – Fra hånd til munn

– Vi har en negativ egenkapital på 17 millioner kroner, sier Petter Snare. Møt museumsdirektøren i Bergen som rasler med konkurssabelen.

6: Usikker sommer

Store deler av inntektene kommer fra utenlandske turister. Museer landet over er hardt økonomisk rammet av koronakrisen.

8: Savner språktiltak

Engelsk fortrenger norsk. Forslaget til ny språklov mangler kraftfulle tiltak for norsk som akademisk språk, mener språkprofessor Terje Lohndal.

9: Koronaeffekter

Universitetene aner ikke hva koronakrisen til slutt vil koste dem. Men det er sikkert at effektene blir langvarige, og beløpene blir høye.

11: Karrieren under lupen

Hvordan rekruttere og beholde forskere? Kunnskapsdepartementet skal lage en ny strategi for karriereløpet til forskere.

Faste sider

35: Gjesteskribent

38: Bøker

40: Kronikk

42: Debatt

44: Tilbakeblikk

45: Informasjon fra
Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 6/2020 – 52. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brottveit, kjetil.brottveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Aksel Kjær Vidnes, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no,
Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no, Lina Christensen, lina.christensen@forskerforum.no,
Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Per-Olav Leth. Telefon: 918 16 012. E-post: per.olav@storybold.no

Design: Concorde Design. Trykk: Ålgård Offset.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 314

KORONARAMMET KODE

Koronakrisen kan ifølge direktør Petter Snare bety konkurs for Kode kunstmuseer og komponisthjem. Men han har god tro på at Abid Raja kommer dem til unnsetning.

Koronakrisen har gått hardt utover museene. Turistsesongen er avlyst, billettinntektene forsvinner. Ved Kode kunstmuseer og komponisthjem i Bergen så de seg tidlig nødt til å permittere halvparten av de ansatte. Et par måneder senere innkalte direktør Petter Snare til pressekonferanse. Med Edvard Griegs hjem Troldhaugen som kulisser ba Snare regjeringen om snarlig krisehjelp.

– Får vi ikke krisehjelp fra regjeringen, vil vi gå konkurs senest i oktober, advarte du på en pressekonferanse i mai. Hvor ille er det egentlig?

– Det er akkurat så ille. Vi har en negativ egenkapital på 17 millioner kroner, vi lever fra hånd til munn. Vi har gjort som regjeringen har bedt oss om, og skaffet en større andel egenfinansiering, som nå er på mellom 33 og 40 prosent. Men når pengene nå blir borte og jeg ikke har penger på bok, så er jeg ute å kjøre. Det er en akutt, kritisk og alvorlig situasjon. Det er ikke noe spill for galleriet eller et stunt, slik Bergens Tidende omtalte det som.

– Kode har slitt med økonomien i flere år. Og så kom korona på toppen av det hele. Hvordan har underskuddet kunnet gå så langt?

– Koronaen er dråpen. Det er historien om en varslet katastrofe. Selv om underskuddet har blitt mindre de siste årene, så hadde vi ingenting å gå på. Det er varierende årsaker til det. For min egen periode, som begynte for snau tre år siden, så har det vært økte driftskostnader som stiger raskere enn inntektssiden, kombinert med et enormt oppussingsbehov. Det å lage et relevant utstillings- og konserttilbud koster også penger. I tillegg kommer ABE-reformen, som har kuttet 0,5 prosent årlig de siste fem årene. Vi har alltid levd på pluss/minus null.

– Dere var tidlig ute med å permittere. Nå har du sagt at alle permitterte skal tilbake i begynnelsen av juni, samtidig som du sier at det er fare for oppsigelser?

– Alle permitterte skal tilbake 1. juni. Men en konkurs innebærer nødvendigvis oppsigelser. Hvis vi går konkurs, så mister alle jobben, inkludert meg selv. Det innebærer låste bygg og at alle blir sagt opp.

– Det nærmer seg sommer og høysesong. Hvordan ser du for deg sommersesongen nå?

– 60 prosent av inntektene kommer i sommersesongen, i hovedsak fra utenlandske cruiseturister, og de inntektene skal vi leve på resten av året. I år hadde Bergen havn regnet med 700 000 cruiseturister, nå er alle

borte. Det hjelper ikke at det kommer en sommer neste år, vi trenger pengene i år. Det innebærer et omsetningstap på billettinntekter på 20 millioner kroner. Med de andre inntektene i tillegg, så estimerer vi et omsetningstap på 30 millioner kroner. Det er altså helt krise at sommersesongen er borte.

– Men nordmenn er like koronafaste som de utenlandske cruiseturistene.

Det kan jo hende at flere nordmenn velger Bergen som feriemål?

– Uavhengig av hvor mange nordmenn som kommer, så vil de ikke erstatte de utenlandske. De fleste nordmenn har vært i Bergen før, og det er ikke sikkert at de strømmer tilbake til Kode for andre gang. Det er ikke nordmenn som primært oppsøker utstillingene og drar på konsertene våre. Vi skal gjøre det beste for å få norske turister hit, men det er

vanskelig. Vi har heller ikke råd til å opprettholde smitteverntiltak på alle våre sju bygg, så vi kan ikke åpne alle samtidig. Jeg tror også at de fleste museene som har åpnet, kan fortelle om få besøkende. Museer er ikke det folk har prioritert når de kommer ut av karantene.

– Nå har kulturminister Abid Raja varslet at det er muligheter for krisehjelp om ikke lenge. Hva slags krisepakke ønsker du deg?

– Vi har i kommunikasjonen vår med departementet bedt om økt driftstøtte på 20 millioner kroner per år framover, og 15 millioner kroner i en krisepakke. Alternativet er en krisepakke som treffer museene bedre. Jeg har følelsen av at Raja lytter til sektoren på en ny måte, og jeg har god tro på at det kommer noe som kan hjelpe hele museumssektoren.

– Raja skrinla nylig regionreformen for kultursektoren, der fylkeskommunene skulle få hovedansvaret for kulturfeltet, og som du var sterk motstander av. Men hvis den statlige hjelpen viser seg å sitte langt inne, hva betyr skrinleggingen da?

– Regionreformen betydde ikke nødvendigvis at vi skulle få mer eller mindre penger. Premisset til reformen var at det skulle skje innenfor eksisterende budsjettammer. Igjen handler det om Oslo kontra resten av Norge, og at vi har et nasjonalt ansvar for å ta vare på kunsten vår. Kulturen er ikke et hovedstadsfenomen, slik reformen la opp til. Hvis det hele tiden skulle blitt en debatt om hva som skal prioriteres mellom tannhelse og kunst, så ville kunsten tapt. Så egentlig var jo reformen et løfte om mindre penger.

– Du har også vært opptatt av forskjeller mellom finansiering av museer i Oslo og i regionene, og at staten må ta mer ansvar for kulturen utenfor Oslo. Hvorfor er det så urimelig at Oslo-museene får mer?

– Forskjellene på penger som går til bygninger og drift i Oslo og resten av landet, er himmelropende. Jeg er enig i at Nasjonalmuseet både trenger og bør få mer penger enn Kode, men det bør ikke være sånn at alle friske penger som kommer til kultursektoren, blir sugd opp av de store museene i Oslo. Når argumentet til forrige kulturminister var at vi aldri har brukt mer penger på kunst enn i fjor, så betydde det at vi aldri har brukt mer penger på kunst i Oslo enn i fjor. Resten av landet fikk lite eller ingenting.

– Hvis det ikke var meg du hadde på tråden nå, men Abid Raja, hva ville du sagt til ham?

– Hvis alle er superhøflige, kommer det ikke en debatt om systemet.

■ – Alle ferieplanene jeg hadde, har havnet i koronasøppelbøtten, sier Petter Snare, som planlegger å besøke museer han ikke har vært på i sommer.

FOTO: DAG FOSSE/KODE

- He-he. Da hadde jeg sagt at du med kulturreformen har vist at du er en kulturminister for hele Norge, ikke bare Oslo. Nå har du mulighet til å bekrefte inntrykket overfor Kode og for hele Museums-Norge.
- **Etter statsbudsjettet i fjor fikk dere til slutt tre millioner kroner mer enn det som først ble foreslått. «Det hjelper å være tydelig», sa du til Bergens Tidende da. Tror du det samme kan skje nå? Lønner det seg å rope høyt?**
- Altså, igjen: Dette er ikke et stunt. Men hvis ingen sier fra, så blir det alltid en nedadgående spiral. Hvis alle er superhøflige, kommer det ikke en debatt om systemet. Nå har jo dette allerede generert en debatt om hvordan museer skal finansieres i Norge. Men det er ikke sånn at jeg ikke har sagt fra før. Jeg har sagt fra i tre år.
- **Er du typen til å si fra, eller handler det om rollen du har havnet i, og om at du som museumsdirektør ikke har noe annet valg?**
- Hvis du søker på navnet mitt i retriever (søketjeneste for artikler i media, red.anm.), så er det et klart skifte etter oktober 2017, da jeg fikk denne jobben. Men stillingen, og rollen som kulturaktør i Norge, innebærer at jeg har fått en plattform som jeg må bruke, og det er primært å vise fram kunst og musikk, men også å ta plass i den offentlige debatten.
- **Før du kom til Kode, var du kemner i Nedre Romerike i ni år. For meg høres det ut som litt av et jobbskifte?**
- Ja, det var jo det. Jeg har jobbet i kemnervesenet i mange år, men jeg har også drevet galleri og kunstbokforlag og vært styreleder i forskjellige kunstneriske virksomheter. Jeg har vært i randsonen av kunstfeltet siden jeg var ferdig med å studere. Men det var jo et livsvalg å bytte jobb.
- **Fasjonable kunstsamlinger har vært litt i vinden i det siste. Jeg har hørt at du også har en kunstsamling?**

- Jeg har samlet mye norsk, og for så vidt internasjonal, kunst fra studenttiden og fram til jeg begynte i Kode. Jeg har et pasjonert forhold til kunst, og jeg har hatt mye glede av det. Jeg brenner mer for det enn for skattebetalingsloven, for å si det sånn. Jeg kan ikke kjøpe noe nå når jeg er direktør, men jeg kan være med på å spille inn hva museet skal kjøpe.
- **Har du sett deg ut noen verker som du skal kjøpe etter at åremålet ditt går ut?**
- He-he. Nei, jeg har ikke det, og om så hadde vært, hadde jeg ikke sagt det. Nå bruker jeg all min tid på å være museumsdirektør. Samlingen er lagt på is, men uansett så er den ikke så veldig stor. Den er verken på Tangen-, Hagen- eller Sveaas-nivå. Den er bygd på kemnerlønn, så det blir ikke noe «Snare collection» den dagen jeg går i pennalet.
- **Siden dette er siste nummer før ferien: Har du noen ferieplaner?**
- Alle ferieplanene jeg hadde, har havnet i koronasøppelbøtten. Men jeg håper å se noen museer jeg ikke har sett før. Det er litt pinlig, men jeg har ikke vært på Bryggens museum, som ligger 100 meter nede i veien, etter at de pusset opp i vinter. Så tenkte jeg å ta en tur til Jølster og Austrupetunet og en tur på Blaafarveværket. Men jeg får se hvor langt bilen holder.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

Da intervjuet ble gjort, hadde Kulturdepartementet varslet en krisepakke for museer. Forskerforum gikk i trykken før innholdet var kjent. Red.

Musea fryktar laber turis

Gradvis har musea opna for publikum. Men mange er uroa for ein sommar utan utanlandske turistar.

MUSEUM Museumssektoren slit hardt etter at koronakrisa førte til stengde dører. I ei spørjeundersøking Museumsforbundet gjennomførte i byrjinga av mai, svarte 49,4 prosent at dei i stor grad var ramma av krisa, og 26,5 prosent at dei var veldig hardt ramma. Mange museum under Kulturdepartementet valde å permittere tilsette, og enkelte har også sagt opp deltids-tilsette. Men dei aller fleste er snart tilbake på jobb, heilt eller delvis.

Ved Norsk Teknisk Museum i Oslo er alle permitteringane trekte tilbake, og ved Norsk Folkemuseum er alle dei 170 permitterte tilbake på jobb. Ved KODE kunstmuseer og komponisthjem i Bergen, der halvparten av dei tilsette vart permitterte, skal alle vere tilbake i byrjinga av juni (sjå eiga sak side 4).

USIKKER SOMMAR

Ettersom samfunnet har opna opp igjen, har mange museum opna heilt eller delvis, og stort sett alle museum er i gang rundt 15. juni. Men korleis vil det gå i sommar? Ved Verdensarvsenter for bergkunst – Alta museum har alle dei om lag 25 tilsette vore permitterte. No er dei snart tilbake på plass.

– Vi tok ein solidarisk permitteringsrunde, der stort sett alle var permitterte i fire veker etter eit rullerande skjema. Innan 24. juni er alle i jobb att, seier Merete Camilla Ødegaard, tillitsvald for Forskerforbundet ved museet.

Ho er likevel usikker på korleis tida framover blir.

– Museet har over 60 000 besøkande, og i Finnmark er vi nest største turistmålet etter Nordkapp. Svært mange av turistane om sommaren er utanlandske, og vi vil miste ein stor del av eigeninntektene våre. Så det kan hende det kjem ein ny runde med permitteringar til hausten, seier ho.

– DEI FLINKE BLIR STRAFFA

Ved Alta museum kjem ein tredjedel av budsjettet frå eigeninntekter, og det er problematisk i desse tider.

– Dette kjem av museumspolitikken dei siste åra. Musea har fått sterke signal om å auke eigeninntektene så dei ikkje skal vere så avhengige av offentlege tilskott. Og der har vi vore flinke. Når det skjer ein så dramatisk ting at museet blir stengt og turistane ikkje kan kome, påverkar det oss i svært stor grad, seier Merete Camilla Ødegaard.

Ho får støtte av Knut Høiaas, som er tillitsvald for Forskerforbundet ved Bymuseet i Bergen. Ved museet kjem meir enn 30 prosent av inntektene frå billettinntekter, sal i butikkar og utleige.

– Musea har dei siste åra blitt sterkt oppfor-

dra av styresmaktene til å auke eigeninntektene, men det er vi som har gjort dette, som i størst grad blir straffa no. Museum med lite billettinntekter kan derimot fortsette verksemda som før. Dette er ganske frustrerende, seier han.

TILSETTE FÅR SOMMARJOBB

Av totalt 78 tilsette ved Bymuseet i Bergen har 37 vore heilt eller delvis permitterte, og mange av desse har deltidsjobb.

– Vi har få fullt permitterte no, men alle som jobbar deltid i helgene, er framleis permitterte. For å sikre dei tilsette jobb framover vil museet i størst mogleg grad bruke faste og heiltidstilsette til andre opp-

gåver i sommarsesongen. Så i år vil publikum oppleve å møte fleire fagpersonar enn det som er vanleg om sommaren. Vi håpar jo at det vil kome ein del norske turistar, seier Høiaas.

Han synest det er på høg tid at musea får tilgang til ei krisepakke.

– Eg synest det er skuffande at Kulturdepartementet ikkje tek musea meir alvorleg, seier Høiaas.

MANGLAR KRISEHJELP

For det har ikkje kome mange krisepakker til museumssektoren førebels. Regjeringa har tidlegare etablert ei kompensasjonsordning slik at verksemdar innan museum, kultur og ideelle organisasjonar kan søke om bortfall av billettinntekter.

– Når vi mistar ein så stor del av eigeninntektene, vil det påverke oss sterkt, seier Merete Ødegaard.

■ Verdensarvsenter for bergkunst – Alta museum vil tape store inntekter utan dei utanlandske turistane. Museet har normalt 60 000 besøkande i året.

FOTO: ALTA MUSEUM/INCVILD TELLE

tsesong

Men denne såkalla arrangementsstøtteordninga gjeld berre for museum som får under 60 prosent offentleg støtte.

Ifølgje generalsekretær Liv Ramskjær i Museumsforbundet har hovudtyngda av den profesjonelle museumssektoren lite å hente i hjelpetilaka.

– Det er fleire museum med meir enn 60 prosent offentleg støtte som har det tungt, seier ho.

Før Forskerforum gjekk i trykken, sa kulturminister Abid Raja at det vil kome ei ny krisepakke:

– Vi har sagt at vi seinast 29. mai kjem til Stortinget med ein proposisjon, og dette er ein plan vi er i rute med, uttalte Raja til Forskerforum.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

FOTO: ANSEL KJÆR VIDNES

95 prosent av dei som besøker Vikingskipshuset, er utanlandske turistar.

– Vi ventar total kollaps

– Heile turistsesongen er øydelagd, seier Håkon Glørstad ved Kulturhistorisk museum.

– Dette er veldig alvorleg. Vi reknar med at det blir total kollaps. Heile turistsesongen i år og store delar av sesongen neste år er øydelagd, seier direktør Håkon Glørstad ved Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo (UiO).

Vikingskipshuset er ein del av Kulturhistorisk museum, som i fjor var det best besøkte museet i landet med over 700 000 besøkande.

TRENG BILLETNTINTEKTER

– Heile 95 prosent av publikummet ved Vikingskipshuset er utanlandske turistar. Vi håpar at vi skal få ein del norske turistar i år, men det kan ikkje samanliknast med det internasjonale trykket vi vanlegvis har. Er vi kjempeheldige, kan vi klare 20 prosent av eit normalår, men det er like sannsynleg at vi berre får 5 prosent.

– Universitetsmusea er heldig stilte samanlikna med andre museum som slit med økonomien?

– Tilsynelatande er vi det, for vi slepp å permittere tilsette. Men samtidig er vi heilt avhengige av billettinntekter for å få budsjettet i balanse. Vi er ein del av universitetet, som sjølvsagt har eit ansvar. Men Universitetet i Oslo er ikkje ein bank. Staten

forventar at UiO går i null kvart år.

Glørstad seier Kulturhistorisk museum har spart staten for store offentlege utgifter fordi museet har så stor eigeninntening i form av billettinntekter.

– Når dette fell bort, hamnar UiO i ein vanskeleg situasjon. Dei har ikkje teke høgde for ein slik kollaps. Så skal det bli meir pengar, må vi ha kompensasjon frå staten.

Naturhistorisk museum ved UiO er mindre avhengige av dei utanlandske turistane.

– Vi opplever veldig stort besøk i Botanisk hage, som er ein del av museet på Tøyen. Vi opna hagen 18. mai, og folk er veldig glade for at vi har opna portane igjen, seier museumsdirektør Tone Lindheim.

– AVHENGIG AV VERET

NTNU Vitskapsmuseet er ikkje så avhengig av dei utanlandske turistane.

– Vi har normalt ein del utanlandske turistar heile året på grunn av båttrafikken inn til Trondheim. Men ambisjonen i år er å gje dei som bur i Trondheim og regionen, eit godt tilbod, seier museumsdirektør Reidar Andersen.

– Trur du at fleire nordmenn vil besøke museet?

– Det er heilt avhengig av vêret. Er det litt dårleg vêr, er det mange foreldre og beste-foreldre som tyr til musea. Dersom det kjem fleire norske turistar hit i år, er det ikkje sikkert at sommarsesongen blir så veldig mykje dårlegare enn normalt, seier Andersen.

NORSK I AKADEMIA: – NEDSLÅENDE

Situasjonen for norsk språk i akademia er miserabel. Regjeringen leverer ikke tiltak som står i stil, sier Terje Lohndal.

SPRÅK – Selv om situasjonsbeskrivelsen er god, er prioriteringene veldig vage, sier Terje Lohndal. Språkprofessoren ved NTNU reagerer på tiltakene for norsk språk i forskning og høyere utdanning som foreslås i regjeringens proposisjon om ny språklav. Lovforslaget som ble presentert i midten av mai, beskriver en utvikling der norsk språk er på retrett i akademia, til fordel for engelsk. Rundt 90 prosent av den vitenskapelige publiseringen skjer på engelsk, og undervisning på engelsk nærmer seg en fjerdedel. «I sum er det grunn til å frykte at både arbeidslivet, kulturlivet og den offentlige debatten vil bli svekte dersom norsk fagspråk ikke blir teke vare på», konkluderer regjeringen. Utviklingen har skjedd til tross for at universitets- og høyskoleloven for elleve år siden fastsatte universitetenes ansvar for å ivareta norsk fagspråk.

– HOLDER IKKE

Lohndal deler virkelighetsbeskrivelsen, men reagerer på regjeringens manglende forpliktelse i proposisjonen, med henvisning til tiltakslisten som foreslås for å ivareta norsk fagspråk (se faktaboks).

– Regjeringen vil «vurdere» og «gå gjennom» områder og saker der vi etter mitt syn har et godt nok kunnskapsgrunnlag, noe de selv viser i sin egen tekst. Det som mangler, er de konkrete tiltakene, og her leverer de ikke, konkluderer Lohndal.

Han får støtte fra seksjonssjef Nina Teigland i seksjonen for fagspråk og språk i samfunn og høyere utdanning hos Språkrådet.

– Problembeskrivelsen i kapittelet om høyere utdanning er ganske nedslående, men tiltakene i meldingen retter seg ikke tydelig nok inn mot

Ny språklav

Regjeringen har foreslått ny språklav. Et eget kapittel i lovproposisjonen om norsk språk i høyere utdanning beskriver situasjonen for norsk fagspråk og foreslår tiltak. Ifølge proposisjonen vil regjeringen blant annet:

- ◻ vurdere å regulere institusjonenes ansvar for fagspråk i universitets- og høyskoleloven som kommer neste år
- ◻ gå gjennom institusjonenes språkstrategier og vurdere tiltak
- ◻ gå gjennom tilskuddsordninger til læremidler på norsk
- ◻ be universiteter og høyskoler bidra til å sikre norsk sammendrag av masteroppgaver på engelsk

FOTO: AKSEL KJÆR VIDNES

■ – Det blir mange gode intensjoner, men det holder ikke, sier språkprofessor Terje Lohndal om regjeringens forslag til ny språklav.

å bøte på problembeskrivelsen, sier Teigland.

Hun peker på at det er to hensyn i akademia som står mot hverandre: ønsket om internasjonalisering og ønsket om å ivareta norsk fagspråk.

– I praksis overstyres internasjonaliseringen fordi insentivene i sektoren driver mye av produksjonen over på engelsk. Vi savner mer systematisk oppfølging av språkpolitiske tiltak ved universitetene, sier Teigland.

Det dilemmaet peker også Lohndal på. Han mener Kunnskapsdepartementet (KD) i flere år har fokusert mest på internasjonalisering og i mindre grad på å sikre norsk fagspråk.

– Det blir mange gode intensjoner, men det holder ikke. Institusjonene har en tendens til å prioritere ting de blir målt og vurdert på, og selv om mange institusjoner ønsker færre mål og mer frihet, har få av dem greid å vise at de faktisk får til noe på dette området når de ikke blir målt på det. Jeg tror en viktig nøkkel er å motivere KD til å få et enda større eierskap når det gjelder norsk fagspråk, sier han.

LYSPUNKT

Nina Teigland i Språkrådet trekker likevel frem to viktige tiltak i proposisjonen som hun mener er positive:

- Det skal opprettes en «termportal» for norsk fagspråk ved Universitetet i Bergen, som skal samle og tilgjengeliggjøre fagterminologi innenfor ulike fagretninger.

- Språkpolitikken skal følges opp i den nye universitets- og høyskoleloven som er på trap-pene.

At institusjonene pålegges å følge opp språk-

politikken ved å utvikle og tilgjengeliggjøre fag-termer, er avgjørende, mener Teigland.

– Det ansvaret har institusjonene allerede hatt i den nåværende UH-loven, men det er viktig at KD tydeliggjør hvilke oppgaver de forventer at institusjonene skal gjøre for å bedre norsk fagspråk.

– LOVPÅLAGT ANSVAR

Statsråd for forskning og høyere utdanning Henrik Asheim (H) svarer på kritikken:

– Utdanningsinstitusjonene har et lovpålagt ansvar for å følge opp dette, og det ansvaret forventer jeg at de tar. Vi skal ha en gjennomgang av de språkstrategiene institusjonene allerede er pålagt å ha, blant annet for å vurdere i hvilken grad den økende bruken av engelsk som undervisningsspråk er resultat av strategiske valg eller ikke.

– Hvordan vil regjeringen sikre at institusjonene faktisk følger opp lovens intensjon med handling?

– Den nevnte gjennomgangen av institusjonenes språkstrategier vil gi oss et grunnlag for å vurdere dette, sammen med tilgjengelig statistikk. KD vil be Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning om å bistå i denne gjennomgangen, og vi vil selvsagt også ha god dialog med sektoren, sier Asheim og legger til:

– Det er bra og naturlig at det utvikles et godt tilbud av engelskspråklige emner, men det er også avgjørende at vi bevarer et sterkt norsk fagspråk i ulike disipliner og profesjoner.

✦ AV AKSEL KJÆR VIDNES

KORONAEFFEKT HELT TIL 2023

Universiteter og høyskoler regner på hvor mye koronatiltakene i år kommer til å koste dem.

ØKONOMI Denne våren har lesesalene vært tomme, forelesningssalene tause og kontorene mørklagt på universiteter og høyskoler over hele landet. Nå får stadig flere komme tilbake til campusene, men sannsynligvis kommer tiltakene for å begrense spredningen av koronaviruset denne våren til å merkes på økonomien i fire år framover.

– Vi får en smell i 2020 på minst 100 millioner, men virkningene for 2021, 2022 og 2023 kan bli større, selv om de er vanskeligere å estimere, sier Kjell Bernstrøm, universitetsdirektør ved Universitetet i Bergen (UiB).

STOR USIKKERHET

I vår har UiB hatt store utgifter til å hente hjem studenter fra utveksling i utlandet og kompensere dem for utgifter til husleie i vertslandet og hjemreisen. Den odontologiske klinikken taper sju millioner i måneden i pasientinntekter, og museet mister forventede billettinntekter, oppsummerer Bernstrøm fra universitetets styrepapirer.

Til høsten skal enda flere studenter tilbake til campus, og Bernstrøm regner med at det kan koste 50 millioner ekstra å tilby undervisning og samtidig følge rådene fra helsemyndighetene.

– Med de smittevernreglene som er nå, må undervisningstidene utvides fra 8–16 til 8–20, og med færre studenter per rom må vi styrke undervisningskapasiteten med 20 prosent.

Det er stor usikkerhet, understreker Bernstrøm.

Dette går igjen i de økonomiske overslagene fra andre universiteter. NTNU har tidligere anslått at koronatiltakene kommer til å koste universitetet mellom 144 og 324 millioner kroner i år. Universitetet i Oslo har ikke gått ut med tall, men står overfor mange av de samme utfordringene som i Bergen. Situasjonen er alvorlig for de delene av UiO som mister store inntekter, ifølge UiOs direktør Arne Benjaminsen.

– Det vil variere mellom deler av universitetet, men det er først og fremst krevende for de virksomhetene som er basert på publikumsinntekter, og der de eksterne inntektene er store, sier Benjaminsen til Forskerforum.

LANGTIDSVIRKNINGER

Nå er eksamenssesongen i gang, og i Bergen frykter Bernstrøm at frafallet blir høyere enn vanlig. Det betyr færre studiepoeng, som betyr lavere inntekter i 2022. En annen langsiktig konsekvens er at doktorgradsstipendiatene

kan få forlenget finansiering for å ta igjen for tapt tid. I snitt får de to måneder ekstra, og det koster til sammen 100 millioner, men merkes først mot slutten av periodene deres, som kan være så seint som i 2023.

– Overgangen til digital undervisning kan ha gått ut over fremdriften i forskningsprosjekter. Vi får en betydelig ekstra kostnad når bidrags- og oppdragsfinansierte prosjekter blir forsinket.

– Hvis det ikke kommer noen tiltaksmidler, så vil det kunne bli ganske problematisk framover, oppsummerer Bernstrøm.

LITE HJELP SÅ LANGT

I midten av mai la regjeringen fram forslag til revidert nasjonalbudsjett. I budsjettet legger de opp til et historisk høyt forbruk av oljepenger, langt over den ordinære handlingsregelen.

Det merkes også på universiteter og høyskoler, som får 4000 nye studie-plasser og 250 stipendiat- og post-doktorstillinger. Bernstrøm mener at det hjelper lite på kort sikt.

– Over tid vil økt studentopptak bli positivt, men får du nye studenter, må du også ansatte nye folk, og deler av inntektene kommer tidligst i 2023, sier Bernstrøm. Årsaken er at deler av universitetenes inntekter er basert på resultatene de oppnår, for eksempel antallet studiepoeng studentene tar.

Til sammen er det nesten 400 millioner kroner ekstra til forskning og høyere utdanning i revidert bud-

sjett. I tillegg har regjeringen fordelt 161 millioner fra 2020-budsjettet til oppussings- og ombyggingsprosjekter ved 12 universiteter og høyskoler. UiO får den største andelen av dette, 45 millioner kroner til å pusse opp Eilert Sundts hus. Den neste på listen er UiB, som har fått 25 millioner kroner til å pusse opp Realfagbygget, men det krever også en egenandel på 25 millioner kroner.

– Det er veldig kjærkomne midler, sier Bernstrøm.

En ytterligere tiltakspakke fra Kunnskapsdepartementet er ventet før sommeren.

✦ AV JULIA LOGE

Revidert nasjonalbudsjett

- 196,2 millioner kroner til 4000 nye studie-plasser
- 109,2 millioner kroner til 250 nye rekrutteringsstillinger
- 40 millioner til oppgradering av klinisk undervisning
- 43,9 millioner ekstra til desentralisert undervisning
- 5 millioner ekstra til forskning på kvinnehelse
- 3,5 millioner i kutt til Forskningsrådet
- 27 millioner i kutt til forsknings-samarbeid med Afrika

– Hvis det ikke kommer noen tiltaksmidler, så vil det kunne bli ganske problematisk framover, oppsummerer Kjell Bernstrøm.
Foto: UiB

■ Smitteverntiltak er kostbare: I høst krever undervisningen sannsynligvis mindre grupper, større rom og flere ansatte enn til vanlig, som på dette bildet.

FOTO: SANDRA JECMENICA / UIB

SKJERPER KRAVENE TIL TIDSSKRIFTENE

Fra sommeren 2022 må tidsskriftene være åpne om økonomien sin, krever Plan S-koalisjonen. – Framtår litt naivt, sier professor Kjetil Storesletten.

PLAN S 1. januar 2021 trer Plan S i kraft. Fra da av må forskere publisere i tidsskrifter med åpen tilgang når prosjektene er finansiert av Plan S-deltakere som Forskningsrådet eller EUs forskningsråd. Fra 1. juli 2022 skjerpes kravene, kunne Plan S-koalisjonen (en allianse av 13 land og EU, «Coalition S») nylig meddele. Da må tidsskriftene være åpne om prisene sine.

Kjetil Storesletten mener koalisjonen har tatt på seg en vanskelig oppgave:

– Jeg er pessimistisk til at de skal klare å få de kommersielle til å gi reell informasjon.

Storesletten er professor i samfunnsøkonomi ved Universitetet i Oslo. Han har tidligere vært skeptisk til at Plan S kan klare å endre maktbalansen i forlagsverdenen, og han tror ikke dette er løsningen.

GOD, NAIV IDÉ

– Jeg tror det er en god idé å prøve å presse forlagene til mer transparens om prising, sier Storesletten. – Men prispolitikken er veldig sensitiv informasjon, så spørsmålet er om en vil klare å få dem til å oppgi rett?

Storesletten har forsket på skattepolitikk, og han tror de kommersielle forlagene kan komme til å rapportere minst mulig overskudd, på samme måte som internasjonale selskaper gjør.

– Det framstår som litt naivt å tro at vi klarer å få dem til å rapportere riktig. De vil ha veldig mye igjen for å forkudre det. Jeg tror at de kommersielle forlagene vil vri seg unna.

FORDEL FOR DE SMÅ

Coalition S skriver at de bare aksepterer publiseringsavgifter som er «rettferdige og fornuftige». Målet med det nye kravet, Plan S Price Transparency Framework, er å finne ut hva som er fornuftig og rettferdig. Storesletten har selv vært redaktør og styreleder for tidsskriftet *The Review of Economic Studies*. Han tror at dette og andre tidsskrift fra ideelle forlag vil være veldig glade for større åpenhet.

Plan S hadde opprinnelig et krav om et tak for publiseringsavgiftene, men har gått vekk fra det kravet. I stedet skal åpenhet om priser sikre at prisene står i forhold til oppgavene et tidsskrift utfører, som fagfellevurderinger, redigering og redaksjonelt arbeid.

Storesletten støtter dette, og viser til at det kan være store forskjeller mellom fag og tidsskrift i hvor mye de jobber med innsendte artikler.

– I økonomifaget skjer det mye verdiskaping i redaksjonsprosessen, artikkelen som blir publisert, er mye mer forseggjort enn det som opprinnelig ble sendt inn.

For en redaktør blir det derfor nesten utenkelig å håndtere forfattere og fagfeller for mer

enn 200 artikler per år. Et kresent tidsskrift publiserer kanskje bare ti av de 200 artiklene, selv om både redaktører og fagfeller bruker mye tid på å gi tilbakemeldinger på alle de andre øg. Det vil si at kostnadene for alle de 200 artiklene må dekkes av publiseringsavgiftene for de ti som blir publisert. Med en typisk redaktørlønn kan det i seg selv utgjøre 30 000 kroner per artikkel, forklarer Storesletten. I tillegg kommer alle andre utgifter, som for eksempel IT (se faktaboks om forlaget Frontiers utgifter).

Forlaget Frontiers' prispolitikk

- gjennomsnittlig publiseringsavgift: 2500 amerikanske dollar
- justering for billigere artikler: 15 prosent
- rabattordninger: 11 prosent
- helpdesk og redaksjonsstøtte: 17 prosent
- interne kryssubsidier: 12 prosent
- publisering: 9 prosent
- IT: 17 prosent
- markedsføring: 8 prosent
- administrasjon: 6 prosent
- redaksjonelle honorarer: 4 prosent
- overskudd: 2 prosent

Kilde: Frontiers

Plan S-koalisjonens krav om prisåpenhet kan få fram dette ved at forlagene må vise hvordan utgiftene fordeler seg mellom ulike poster. Storesletten frykter imidlertid at Plan S vil kreve like modeller for alle.

– Jeg tror intensjonen er bra, men hvis de ikke legger opp til forskjeller mellom felt, tror jeg det totalt sett blir dårlig.

MER OVERSIKTLIG

Koalisjonen har godkjent to rammeverk for hvordan prisene kan offentliggjøres. Det ene er allerede i bruk, og forlaget Frontiers' oversikt kan brukes som et eksempel (se faktaboks). Publiseringsavgiftene varierer, men i gjennomsnitt koster det 2500 amerikanske dollar å publisere en artikkel i ett av deres 64 åpne tidsskrifter. Ifølge deres offentlige regnestykke sitter forlaget igjen med 2 prosent overskudd.

Mange forlag har gjort tilgjengelig deler av den informasjonen som koalisjonen etterspør, men det er lite sammenlignbart. Koalisjonen ønsker at det skal samles og standardiseres for at det skal bli lettere for universiteter, biblioteker og forskere å sammenligne priser og tjenester «som igjen vil stimulere til konkurranse mellom utgivere».

– Jeg tror det ville være bra å jobbe for åpenhet om pris, altså hvor mye et bibliotek i Tyskland eller Spania betaler. Men det er ikke sikkert det gir lavere pris i gjennomsnitt, for da vil forlagene forhandle hardere, sier Storesletten.

♦ AV JULIA LOGE

FOTO: JULIA LOGE

■ Plan S-koalisjonen vil ha mer åpenhet om publiseringsavgifter. Kjetil Storesletten mener ideen er god, men at de kommersielle vil finne smutthull.

VIL TA TAK I KARRIERELØPET

Regjeringa lovar ny strategi for forskarrekruttering: – Eit mindretal skal bli professor, og difor må sektoren tenke annleis om karrierevegar, seier Sofie Høgestøl.

ARBEIDSLIV – Mange stipendiatar kjem ikkje til å fortsetje med forskning. Berre eit mindretal ved universiteta skal inn i professorløpet, og då må sektoren tenke annleis om karrierevegar, seier førsteamanuensis Sofie Høgestøl, som er leiar for Akademiet for yngre forskere.

Kunnskapsdepartementet (KD) har lova å kome med ein ny strategi for forskarrekruttering og karrierevegar. Etter planen skal han ferdigstillast våren 2021. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) er allereie i gang med å undersøke arbeidsmarknaden for doktorane og bruken av postdoktorstillingar.

Høgestøl er glad for at KD tek tak i dette temaet:

– Dette har vore ein viktig forskingspolitisk pilar i arbeidet vårt heilt sidan Akademiet for yngre forskere vart stifta. I den første store undersøkinga vi gjorde blant 800 unge forskarar i 2016, kom det fram at stipendiatane ikkje får karriererettleiing. Ein rapport frå 2015 viste at berre 20 prosent blir verande i akademien, men kva for karrierevegar finst det om du ikkje skal bli professor? Sjølv sagt er det også viktig å sjå på korleis vi lagar gode løp for dei flinkaste kandidatane som vil bli verande i sektoren.

– MÅ BLI SIKKER KARRIEREVEG

Idd Andrea Christensen er stipendiat i bioteknologi ved NTNU og leiar for Dion, interesseorganisasjonen for stipendiatar, postdoktorar og mellombels tilsette ved NTNU. Ho er oppteken av at forskning skal bli ein sikker karriereveg.

– Vi ønskjer at det skal bli attraktivt for unge å satse på ein forskingskarriere, blant anna ved å gje betre arbeidstryggleik. Og vi vil ha betre oversikt over kva ein karriere innanfor forskning eigentleg er. Dette er ikkje tydeleg i dag, seier Christensen. Ho meiner at noko av det viktigaste er å arbeide for fleire faste og færre eksternt finansierte stillingar i akademien.

– Med ei meir langsiktig finansiering vil Noreg kunne satse på innovativ forskning, og dette vil gjere det meir attraktivt for unge å satse på ein karriere innanfor forskning, meiner ho.

VIL IKKJE FORTSETJE I AKADEMIA

Ingvild Mageli, som er stipendiat ved Handelshøgskulen ved UiT og i styret i Stipendiatororganisasjonane i Noreg (SiN), er derimot ikkje blant dei som drøymmer om ei framtid ved universitetet.

– Eg har heile tida vore klar på at eg ikkje kjem til fortsetje i akademien. Eg søkte på doktorgraden fordi det var eit prosjekt som passa meg godt, og eg vil ta med meg denne kompetansen til ein jobb i offentleg sektor, kanskje eit departement eller ein kommune, seier Mageli.

FOTO: LINA CHRISTENSEN

■ – Uvisse om moglege karriereløp gjer at konkurransen om ein jobb i akademien blir endå høgare, seier Sofie Høgestøl.

Ho fortel at UiT legg vekt på at stipendiatane tek ei forskarutdanning.

– Slik doktorgraden er lagd opp, får ein inntrykk av at institusjonen først og fremst vil rekruttere forskarar. Det er ei sterk forventning om at eg skal halde fram i akademien, sjølv om statistikken talar imot det. Kanskje er det plass til ein av ti stipendiatar ved universitetet, seier ho.

VARIERTE FORSKARKARRIERAR

Blant dei som har ivra mest for at KD skal sjå nærare på karrierevegar og rekruttering, er Forskerforbundet.

– Dette er etterlengta og noko Forskerforbundet har jobba for veldig lenge, seier leiar Guro Elisabeth Lind. Ho er svært nøgd med signala om at strategien skal bygge på kunnskap om dagens forskarrekruttering og karriereløp, og at dette skal gjerast i nær dialog med sektoren.

– Vi gler oss til å jobbe i lag med KD om dette. Skal vi lukkast, er det viktig at vi har eit tett samarbeid, og vi reknar det som sjølv sagt

at departementet ønskjer å trekke vekslar på den kompetansen vi sit på i Forskerforbundet, seier Lind.

Ho har forventningar om at den nye strategien vil dekke breidda av forskingssektoren.

– Det finst ikkje berre éin typisk forskarkarriere, men mange. Forskerforbundet organiserer alle typar forskarar frå ulike sektorar, og vi har mykje å bidra med i denne prosessen, spesielt når det gjeld breidde-tenkinga, seier Lind.

Ho forventar også at rekrutteringa av forskarar og arbeidsvilkåra til forskarane no vil bli høgare prioriterte både i statsbudsjetta og strategiske planar frå regjeringa.

– Altfor mange problem har stått uløyste i lang tid, som problematikken rundt mellom- belse stillingar, aukande bekymring for rekruttering til forskaryrket og mangelen på tydelege karrierevegar. Det er difor svært positivt at KD ser ut til å sjå på desse problemstillingane i eit breitt perspektiv.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

– Eg håpar strategien kan bidra til at unge vil velje ein forskarkarriere, seier Idd Andrea Christensen. Foto: Lea Lin Christensen

UTGRAVING

VIKINGSKIP SKAL OPP

I revidert nasjonalbudsjett for 2020 bevilger regjeringen 15,6 millioner kroner til utgravinger av Gjellestadskipet i Halden, som ble funnet høsten 2018. – Funnet av Gjellestadskipet fra vikingtiden er viktig både nasjonalt og internasjonalt. Det er over 100 år siden det sist ble gravd ut et vikingskip i Norge. Nå gjør vi det for å ta vare på det som er igjen av skipet og sikre at viktig kunnskap om vikingtiden sikres for allmennheten, sier klima- og miljøminister Sveinung Rotevatn (V) i en pressemelding.

STUDIER

Nesna-studenter har engasjert advokat

I fjor vedtok styret ved Nord universitet at avdelingene ved Nesna og Sandnessjøen skal avvikles. Det har skapt reaksjoner blant studenter, ansatte, i lokalbefolkningen og på Stortinget. Nå har en gruppe Nesna-studenter engasjert advokat for å kunne fullføre studiene der de startet. De er også villige til å ta saken til retten. – Vi prøver å få fram at de ikke har lov til å flytte oss midt i studieløpet. Siden i fjor høst har vi prøvd å få svar, sier studentrepresentant for 2018-kullet Kathrine Øines Dishington Johnsen til Forskerforum.

ÅPEN TILGANG

Støtter norske tidsskrifter

Regjeringen viderefører satsingen på åpen tilgang til norskspråklige tidsskrifter innen humaniora og samfunnsvitenskap. Fra 2018 til 2020 har 25 tidsskrifter mottatt driftstøtte gjennom ordningen. Nå lyser det ut nye midler, og ordningen utvides for å få norskspråklige tidsskrifter i rettsvitenskap til å søke. – Det er et område som publiserer mye på norsk, men der de sentrale forskningsresultatene fortsatt er bak betalingsmur, sier forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim i en pressemelding.

FOTO: MARTEN VAN DEN HEUVEL/UNSPLASH

EIENDOM

Beholder egne bygg

Etter mye kritikk har regjeringen skrinlagt forslaget om å samle forvaltningen av byggene til fem selvforvaltende universiteter og høyskoler hos Statsbygg. – Undersøkelser viser at de forvalter dem godt i dag, og at de har tatt mange grep for å forbedre forvaltningen, sier forsknings- og høyere utdanningsminister Henrik Asheim (H) til Klassekampen. Norges idrettshøgskole skal imidlertid overføres til Statsbygg. – Denne dagen var en god dag for mange, men ikke for oss, sier rektor Lars Tore Ronglan til Uniforum.

FOTO: HANS KRISTIAN THORBJØRNSSEN

FORSKNINGSETIKK

Anmelder forskningsjuks

I fjor meldte Institutt for energiteknikk (IFE) at de mistenkte mulige endringer av forskningsresultater i prosjekter ved Haldenreaktoren flere år tilbake i tid. Dette gjorde at de satte i gang en granskning. Konklusjonen er av en slik art at IFE selv har sendt rapporten videre til Økokrim. – Granskingen har avdekket alvorlige forhold med risiko for sikkerhetsmessige og økonomiske konsekvenser. IFE har derfor besluttet å anmelde forholdet til Økokrim, sier direktør Nils Morten Huseby i IFE til NRK.

IT

Nupi-ansatte forsøkt hacket

Forskningsinstituttet Nupi har slått alarm internt etter gjentatte hackingforsøk. Inntrengningsforsøkene ble oppdaget da flere ansatte mottok en tilgangskode som de ikke hadde bedt om, på SMS for å logge seg på datasystemet. Ingen av forsøkene skal ha lyktes, og det er ikke kjent om angrepene har vært målrettet mot Nupi. – Vi har gjort folk oppmerksomme på at dersom du får en forespørsel på SMS om å slå inn koden og du ikke har prøvd å logge deg på, er det noen som prøver seg, sier kommunikasjonssjef Åsmund Weltzien til Dagens Næringsliv.

Må redegjøre for smittefare

■ Regjeringen har bedt Statsbygg om å vurdere åpne kontorløsninger opp mot smittefare i det nye regjeringskvartalet. Statsbygg skal legge fram en plan for hvordan de skal løse oppdraget innen 1. juni, og har satt ned en gruppe som henter inn informasjon fra Folkehelseinstituttet og Statens arbeidsmiljøinstitutt. Dette kan få betydning for universitetene. – Vurderingene de gjør, vil være relevante også for andre statlige lokaler, sier kommunal- og moderniseringsminister Nikolai Astrup (H) til Dagsavisen.

FOTO: HANS KRISTIAN THORBJØRNSSEN

Støtte til å utdanne permitterte

■ Seks universiteter får til sammen 20 millioner kroner for å tilby kompetanseheving til permitterte og arbeidsledige. Pengene gis til institusjoner som har kapasitet innen fag som møter samfunnets behov og fagområder der det er høy ledighet. Derfor har blant annet økonomi og administrasjon, ingeniørfag, reiseliv og helse blitt vektlagt i tildelingen. Pengene blir fordelt på Universitetet i Sørøst-Norge, UiT – Norges arktiske universitet, Universitetet i Agder, NMBU, NTNU og Universitetet i Stavanger.

FOTO: AKSEL KJÆR VINDNES

Oslomet-rektor Curt Rice foreslår karanteneturnus når ansatte skal tilbake på jobb etter korona-pandemien.

RICE FORESLÅR TURNUS

Høyskoler og universiteter er i gang med å planlegge hvordan høstsemesteret skal gjennomføres. I en Facebook-post foreslår Curt Rice, rektor ved Oslomet, en løsning der ansatte ved universitetet jobber i fire dager, for deretter å jobbe hjemmefra i ti dager. – Jeg sier ikke at det er den riktige løsningen, men vi er nødt til å tenke nøye gjennom kombinasjonen av mest mulig tilstedeværelse og minst mulig spredning, sier Rice til Khrono. Han har også foreslått at kvinner bør få komme tilbake til kontoret før menn.

Foreslår reformstopp

■ Grunnskolelærerutdanningene var tidligere fireårige, men ble gjort om til femårige masterprogrammer i 2017. Nå har en internasjonal ekspertgruppe, utnevnt av Nokut på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet, lagt fram råd for hvordan reformen kan lykkes. De foreslår mindre detaljstyring, midlertidig reformstopp og finansiering av ekstra driftskostnader. Forslagene blir godt mottatt av leder i Forskerforbundets forening for lærerutdanning, Kristin Ran Choi Hinna (bildet). – Universiteter og høyskoler er reformtrøtte, sier hun.

FOTO: EIRIK NORRUD

Forventet lønnsvekst halvert

■ I statsbudsjettet for 2020 forventet regjeringen at lønnsnivået i Norge kom til å stige med 3,6 prosent i år. I revidert budsjett, som regjeringen la fram 12. mai, fører koronakrisen til at forventet lønnsvekst er redusert til 1,5 prosent. Fellesforbundets leder Jørn Eggum (bildet) sier til NTB at han ikke legger regjeringens anslag til grunn i forhandlingene. Teknisk beregningsutvalg, som forbereder tallgrunnlaget for lønnsoppgjørene, kommer med sin siste rapport i sommer. Lønnsoppgjøret i frontfagene er utsatt til august, og lønnsoppgjøret i staten til september.

FOTO: OSLOMATT

Digitaltilstanden

Unntakstilstanden har gitt oss nye undervisningsformer. Men du kan ikke bli et helt menneske uten å møte opp på campus.

AV AKSEL KJÆR VIDNES

Professor Lise Rakner og student Helle Karina Johansen savner begge den fysiske undervisningen. – Det er så mye lettere å holde fokus når man møtes, sier Johansen. Foto: Paul S. Amundsen

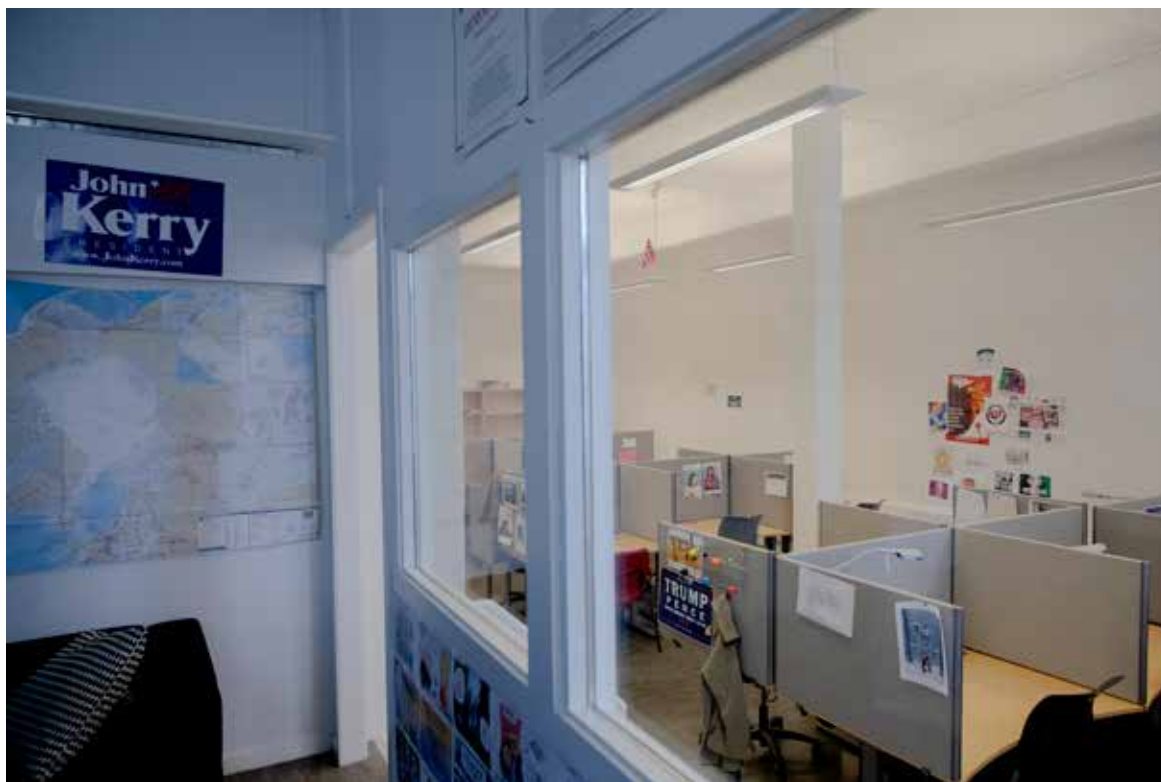
Se for deg at universitets- og høyskolesektoren er samlet til et seminar for å diskutere fremtidens utdanning. En av landets rektorer skal til å innlede om den digitale omstillingen i sektoren. Men plutselig blir han avbrutt. En mann tar av seg til bar overkropp, løfter en stol og kaster den rundt mens han roper «fuck, fuck, fuck!».

I en annen tid, der «korona-» ikke er vårt foretrukne prefiks, ville ikke dette skjedd. Men i den tiden vi lever i nå, skjedde akkurat dette, på et åpent webinar om hvordan undervisningen skal legges opp høsten 2020. Dette var en såkalt «Zoom-bombing», der uvedkommende trenger seg inn på et møte på den digitale møteplattformen Zoom. To Zoom-bombere avbrøt rektor ved Universitetet i Oslo Svein Stølen. Etter noen få minutter fikk arrangørene kastet ut inntrengerne, men en chatlogg med rasistiske utsagn ble stående gjennom møtet. Støtende nok, men aldri så galt at det ikke er godt for noe.

– Det som var litt ok med det, var at universitetsledelsene deltok og fikk se i praksis at det er noen begrensninger og utfordringer ved å stole hundre prosent på den digitale undervisningen, sier Lise Rakner, som var til stede.

Hun er professor i sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen, der hun underviser i et stort emne i stats- og nasjonsbygging på bachelorutdanningen. Da hun tok ordet på webinarret etter at Zoom-bombingen var digitalt nedkjempet, fikk hun sagt at tiden for å snakke i romantiske vendinger om den digitale dugnaden er over. Nå er det jobb.

– Til nå har det vært de begeistrede stemmene som har tatt ordet og ledet utviklingen. Det har vært veldig bra og inspirerende, men vi har hatt litt for lite tid til å diskutere hva som er begrensningene, og hva som er farene. Vi løste en krise, men i tiden fremover vil jeg gjerne ha en litt mer edruelig debatt om hva vi har fått til. Nå er det *den* samtalen vi må ha.

↑ Lesesalene på Universitet i Bergen har stått tomme i månedssvis. Til høsten håper flere på studentenes tilbakekomst. Foto: Paul S. Amundsen

Mister lærerblikket

Uten å ta munnen for full kan vi oppsummere semesteret vi har lagt bak oss, som et av de mest omveltende noensinne. På bare få dager etter nedstengingen 12. mars gjenoppsto undervisningen som heldigital. På tampen av semesteret har universitetene begynt å åpne for studenter og ansatte igjen, men det er fortsatt uklart hvor normalt høstens utdanningstilbud blir. Mange mener uansett utdanningene har blitt endret for godt, at vi ikke kommer til å gå tilbake til 2 x 45 minutter forelesinger igjen slik vi kjenner dem. Vi kommer til å bruke digitale hjelpemidler og møteplattformer også når ting blir normalisert. Spørsmålet nå er hvordan og i hvor stor grad. Og hva risikerer vi å miste med den digitale revolusjonen i høyere utdanning?

– Tilstedeværelsen blir veldig fragmentert. Du ser bare masse bilder på skjermen, og alle er hjemme hos seg selv og ikke i samme kontekst.

PETTER BAE BRANDTZÆG

Et av de største problemene Rakner har støtt på, er at menneskene forsvinner i det digitale. Mange studenter som ellers ville dukket opp på campus, følger ikke lenger undervisningen. Og om de gjør det, ser hun dem ikke. Som da hun skulle holde en forelesning for 100 studenter, og alle studentene hadde skrudd av kameraet. Hun satt og snakket til 100 sorte skjermer.

– Det er fascinerende. Og det er en lærdom. Når undervisningen er online, må rammene være mye tydeligere. Alt som er litt vagt og opp til deg selv, fungerer enda dårligere digitalt, for det er færre uformelle sanksjonsmuligheter. Foreleseren kan ikke bruke kroppskontakt og blikk på samme måte. Det strenge lærerblikket fungerer veldig dårlig på Zoom, sier Rakner.

Den digitale kroppen

Hva er det som egentlig skjer når vi beveger oss fra den fysiske verdenen, der vi møtes med våre full påkledd kropp på et universitet, til å sitte hjemme i joggebuxa, kun formelt antrukket fra navlen og opp? Petter Bae Brandtzæg er forsker ved Sintef Digital og førsteamanuensis i medievitenskap ved UiO. Han har forsket mye på forholdet mellom mennesket og det digitale, og har gjort seg noen refleksjoner rundt undervisningen nå som han har måttet legge om dette semesteret. Han opplever at den Zoom-medierte virkeligheten skaper en avstand. Og den avstanden skaper utfordringer, særlig i undervisningssituasjoner der man ikke kjenner hverandre fra før.

– Tilstedeværelsen blir veldig fragmentert. Du ser bare masse bilder på skjermen, og alle er hjemme hos seg selv og ikke i samme kontekst. Og man ser hverandre ikke inn i øynene. Det blir mer fraværende, sier Brandtzæg.

Ved innføring av slike nye teknologiske måter å møtes på må det opprettes nye normer og vaner for hvordan man bruker verktøyene, forteller han.

– Hvordan stiller vi spørsmål under en forelesning på nett? Hvordan gir vi tilbakemeldinger? Sånne ting tar tid å finne ut av. Og det har vært eksempler på Zoom-bombing. Da har man

↑ Studenter og forelesere har måttet lære seg hvordan de skal interagere på nett. – Vi mangler sosial samkjøring for hvordan det skal fungere, sier student Helle Karina Johansen. Illustrasjonsfoto: NTB scanpix

lært seg at man ikke kan ha åpne rom, for da kan det komme inn nakne folk, sier han med henvisning til universitetssektorens første og trolig siste åpne offentlige webinar.

Selv har Brandtzæg vært forskånet for nakenhet i undervisningen, men han har hatt andre, mer pedagogiske læringspunkter.

– Jeg har erfart at man må legge opp til mye mer interaktivitet, diskusjoner i grupper og korte sekvenser med monolog enn det jeg er vant med i tradisjonelle forelesninger. Det krever veldig mye å holde på oppmerksomheten til folk i digitale omgivelser, forteller han.

– Hvorfor er det sånn?

– Som underviser kan man ikke bruke hele kroppen og rommet på samme måte, og det blir også mye mer uforpliktende for tilhøreren. De kan skru av bildet og mikrofonen og gå og lage seg lunsj eller vaske bordet. Alle distraksjonene er allerede en utfordring, men de blir enda sterkere i Zoom, for da er folk hjemme hos seg selv og kan gjemme seg mye mer.

Studentene forsvant

Den opplevelsen deler Helle Karina Johansen ved UiB. Hun har erfaring fra begge sider av webkameraet, som både masterstudent og seminarleder for førsteårsstudenter på bachelornivå

ved Institutt for sammenliknende politikk.

– Det er så mye lettere å holde fokus når man møtes og har en forelesning enn når man sitter hjemme. Noen ser du ikke, for de har ikke på kamera, mens andre går til og fra skjermen. Jeg tror digital undervisning fungerer ganske godt, men vi mangler en sosial samkjøring for hvordan det skal fungere. Vi har ingen felles forståelse for om kameraet skal være på, om vi skal rekke opp hånda eller ikke, eller om når vi kan prate. Men hvis dette blir en gjengs undervisningsform som vi blir vant til, hadde vi nok funnet ut av det.

Et annet problem er at studentene har vanskeligere for å ta ordet i nettundervisningen enn i forelesningssalen.

– Det krever mer. Jeg merker det på mine medstudenter også, for du får oppmerksomheten rettet mot deg på en helt annen måte enn når man sitter side ved side på benkeradene. Når du tar ordet digitalt, ser alle på skjermen din. Det kan oppleves litt mer skummelt, men det er sikkert også en vanesak.

Den største forandringen merker hun på stu-

dentenes oppmøte. Da universitetet gikk over til digitale seminarer, gikk de også vekk fra kravet om obligatorisk oppmøte, med en konsekvens at mange forsvant.

– Da vi hadde fysisk undervisning, hadde jeg rundt 60 seminarstudenter, mens det var rundt 10 som fulgte de siste digitale seminarene. De som har kommet på seminar, har også vært de som har vært mest forberedt i faget. Det er også en tilbagemelding fra de andre seminarlederne, de har et enormt frafall, men om de falt fra seminarundervisningen på grunn av overgangen til digital plattform eller bortfallet av oppmøtekrav, vet vi ikke, sier Johansen.

– Det er synd, for det er de som kanskje har mest behov for seminarene, som ikke har klart å koble seg på, legger hun til.

– Alle distraksjonene er allerede en utfordring, men de blir enda sterkere i Zoom, for da er folk hjemme hos seg selv, sier Petter Bae Brandtzæg.

Foto: Privat

Motivasjonsøvelser

Det digitale hjemmekontoret/hjemmeklasserommet kan ta luven fra den mest entusiastiske digitalisten. Dette er ikke noe nytt, ifølge Petter Bae Brandtzæg. Han viser til universiteter i Europa som har basert seg på nettundervisning,

↑ Flere forteller at studentene sliter med å motivere seg når de må sitte hjemme og lese. Her fra Universitetet i Bergen under koronastengingen. Foto: Paul S. Amundsen

og som i lang tid har erfart at det er krevende å holde på engasjementet til studentene på nettet. Nå har han fått erfare det samme selv, men han forstår studentene godt.

– Jeg har opplevd studenter som har vært frustrerte fordi de ikke greier å konsentrere seg eller motivere seg for lesing. Det er ikke bare bare å sitte hjemme og følge en timeplan og møte opp på digitale flater. For det første har det vært den største helsekrise på hundre år, man har hatt ting å bekymre seg over, og så skal man i tillegg konsentrere seg om studier på hjemmebane, kanskje med søsken og foreldre i samme hus. Det er ikke lett, vet du.

Men det fins måter å overkomme svarte skjærmer og frafall på, og flere fremhever kombinasjonsløsninger som kanskje er bedre enn den rendyrkede digitale eller fysiske undervisningen. Lise Rakner og hennes kolleger har lagt opp den digitale undervisningen med korte videoer og refleksjonsoppgaver.

– Vi har ikke oppnådd noe i nærheten av «state of the art», men studentene sier at det fungerer, og at de lærer mer av det enn av gammeldagse forelesninger, sier hun.

Forelesningene er korte og delt opp etter tema. Ved slutten av hver bolk får studentene en oppgave før de går videre til neste video.

– De kan lytte, skru av, lese litt hvis de lurer på noe.

– Fungerer det for alle?

– Det har vi for dårlige data på, men vi kan se hvor mange som har sett videoene. Det er langt fra alle som har vært inne og sett dem, og det er noen som har sett mye mer enn andre. Jeg vil tippe at de som ser, er de samme som deltar på seminarundervisningen. Det fungerer for dem som har masse egenmotivasjon.

Tenk TV

Øyvind Fiksen er professor i biologi og en av UiBs meritterte undervisere. Den siste tiden har han vært involvert i en tverrfaglig gruppe som har delt erfaringer fra den tvangsdigitaliserte undervisningen. Uansett hvordan høsten blir seende ut, blir kursdesignet svært viktig for undervisningen fremover. Han har tro på den typen kortere sekvenser Rakner har prøvd ut, i kombinasjon med oppgaver.

– Gode kursdesign med masse studentaktivitet og tilbakemeldinger er enda viktigere i digital undervisning, sier Fiksen.

Han ser for seg opplegg som kan fungere både i en mer digital undervisningssituasjon og en mer normal situasjon.

– Det ideelle er om man spiller inn korte snut-

ter som studentene ser på forhånd, og deretter gir korte instruksjoner i sanntid, og så arrangerer en type aktivitet knyttet til det. Man kan hente inn studenter i grupper og diskutere med dem. Vi må bruke mulighetene til interaksjon så mye som mulig. Studentene er glad i direktesendinger, men man må kunne stoppe opp og sende dem ut i grupperom og diskutere oppgaver og så oppsummere i plenum. Fordelen med å lage korte snutter er også at de kan brukes igjen mange ganger, det er en fordel både for studentene og for underviserne å ha et bibliotek med opptak, sier Fiksen.

En som er i full gang med å tenke oppgraderinger av dagens forelesningsformat, er utdanningsforsker Øystein Gilje.

Han er professor i pedagogikk ved Universitetet i Oslo og leder enheten Forskning, innovasjon og kompetanseutvikling i skolen (FIKS). Ikke bare tror han at erfaringene man har gjort seg på universitetene, vil prege den digitale undervisningen – han tror at undervisningen i klasserommene og forelesningssalene kommer til å bli permanent endret.

– Det digitale har fått oss til å reflektere enda mer over hva vi egentlig gjør med forelesninger.

– Når jeg kommer tilbake til auditoriet, tenker jeg meg at undervisningen vil ta mer form av et TV-program, sier professor Øystein Gilje ved UiO. Foto: Shane Colvin/UiO

– Det strenge lærerblikket fungerer veldig dårlig på Zoom, forteller professor Lise Rakner. Hun reflekterer over den digitale og analoge undervisningens fordeler og ulemper. Foto: Paul S. Amundsen

– De som kanskje har mest behov for seminarene, har ikke klart å koble seg på, forteller student og seminarleder Helle Karina Johansen. Foto: Paul S. Amundsen

↑ Selv om digital undervisning ikke krever paraply, ønsker Helle Karina Johansen og Lise Rakner seg tilbake til campus i Bergen sentrum. Foto: Paul S. Amundsen

– Det krever veldig mye å holde på oppmerksomheten til folk i digitale omgivelser.

PETTER BAE BRANDTZÆG, FØRSTEAMAUENSIS VED UIO

Jeg tror ikke det fungerer å sitte og vise lysbildene dine i 2 x 45 minutter. Du må variere mye mer.

Når jeg kommer tilbake til auditoriet, tenker jeg meg at undervisningen vil ta mer form av et TV-program, kanskje med en paneldebatt og en kommentar fra en ekstern. Det er noe vi har sett nå når vi har hatt webinarer, at vi kan få inn fem til sju forskjellige personer som har spesifikke roller, på videolink. En fysisk forelesning kan også løses med deltakere på video i selve auditoriet.

Det er også en mulighet som Rakner gleder seg over.

– Fremfor å ha gjesteforelesere som kommer til Bergen, kan jeg nå hente inn forelesere fra USA og Ghana på video. Nå er dette digitale språket tilgjengelig for alle, og det åpner mulighetene for den typen gjesteforelesninger.

– Jeg har mer tro på at når vi går tilbake, skal vi blande inn det digitale mer, enn at vi skal bli eksperter på ren digital undervisning, sier Gilje.

Å finne seg selv

Mulighetene har en tendens til å overvinne begrensningene. Men Gilje trekker også frem

– Gode kursdesign med masse studentaktivitet og tilbakemeldinger er enda viktigere i digital undervisning, sier professor Øyvind Fiksen ved UiB. Foto: Einvind Sennehet/UiB

noen begrensninger ved det digitale – det er aspekter ved utdanningen som vanskelig kan oppnås uten de fysiske møtene mennesker imellom. Utdanning er jo ikke bare til for å lære oss en ferdighet eller oppnå faglige kvalifikasjoner. Han viser til den nederlandske utdanningsteoretikeren Gert Biesta, som mener utdanning har tre grunnleggende funksjoner: tilegning av kvalifikasjoner, sosialisering og subjektivering – altså hvordan vi utvikler oss selv som individer.

– Det å gå på skolen er mye mer enn det faglige. Sånn som situa-

sjonen har vært nå, har vi diskutert hvordan vi kan sikre at elever og studenter får den kompetansen de skal ha. Men utdanningen skal også bidra til at man blir sosialisert inn i en kultur, inn i samfunnet, og at man skal finne seg selv.

Vi skjenker en tanke til den ubehøvlede Zoom-bomberen når Gilje understreker utdanningens helhetlige formål. Det er kanskje ikke en person som har funnet seg selv, som kler seg naken for å kaste stoler og ukvemsord rundt seg på seminarer?

– Å finne seg selv er veldig vanskelig å få til gjennom Teams og Zoom. ■

– Hva tar du med deg fra koronakrisen når undervisningen på campus åpner igjen?

KRISTIN BECH
professor i engelsk, Universitetet i Oslo

– Stengningen har gjort det enda mer klart for meg hvor verdifullt det er å møte studentene gjennom campusundervisning, og hvor unaturlig det er å kommunisere gjennom verktøy som Zoom. Jeg kommer til å ta med meg noen triks, som å legge ut små innspilte snutter på Canvas før undervisningen som studentene kan grunne over og vi kan diskutere. Men jeg ble ikke underviser for å drive med fjernundervisning.

MERETE HAVRE
førsteamanuensis i rettsvitenskap, Oslomet

– Storbyuniversitetet

– Jeg tar med meg korte videoer som forklarer rettslige begreper og prinsipper som gjelder uavhengig av tid og rom, og som studentene har behov for å få repetert gjennom hele studiet.

HARALD N. RØSTVIK
professor i byplanlegging, Universitetet i Stavanger

– Jeg vil anvende mer digitale løsnings for individuelle veiledninger med studenter som har lange reiseavstander, og generelt gå inn for flere digitale møter og færre reiser. Jeg vil også gå inn for å utjevne ulikhetene mellom studentene, da jeg nå har lært at det finnes studenter som har ikke-fungerende nettløsninger på grunn av dårlig økonomi.

NEDERLAND

KORONAPLAN SJOKKERER

Selv om skolene er i ferd med å gjenåpnes, planlegger flere nederlandske universiteter å holde fysisk stengt helt frem til februar i 2021. Det har ført til sjokkerte og bekymrede reaksjoner fra studenter, skriver DutchNews.nl. Ved Universitetet i Amsterdam er studenter blitt informert om at undervisningen vil bli nettbasert fram til februar 2021 fordi «ingen kan forutse hvordan starten av det nye akademiske året vil se ut». I skrivende stund har myndighetene ennå ikke offentliggjort en plan for gjenåpning av høyere utdanning.

KINA

Korona gir forskningskutt

■ Universiteter rundt om i Kina melder om at de må kutte i forskningsaktiviteten og andre utgifter i 2020. Årsaken er den økonomiske innvirkningen koronakrisen har på det kinesiske samfunnet. Ved Jiangnan-universitetet i Jiangsuprovinsen øst i Kina meldes det om at finansieringen av grunnleggende vitenskapelige forskningsprosjekter vil bli redusert til 75 prosent. Kuttene blir i den kinesiske avisen Global Times presentert som en dugnadsinnsats på tvers av universitetssektoren og departementer.

KINA

Vil tette utdanningsgapet

■ Kina jobber med en plan om å tette utdanningsgapet mellom by og land, melder den kinesiske nyhetskanalen CGTN og nyhetsbyrået Xinhua. Planen er todelt ved at 105 000 universitetsutdannede skal rekrutteres til å undervise ved fattige bygdeskoler, samtidig som store universiteter i byene skal øke rekrutteringen fra rurale områder. Studentene som skal rekrutteres til skolene, skal begynne allerede i år og fordeles ut over Kinas vestlige og sentrale regioner.

SVERIGE

Kutter bånd til Kina

■ Forholdet mellom Sverige og Kina har over tid surnet så til de grader at alle avtaler om Konfutsé-institutter har blitt avsluttet. Dette semesteret utløp den siste avtalen ved Luleå tekniska universitet. Dermed ble Sverige det første landet til å avslutte alle avtaler med det kinesiske regimets program for språk- og kulturinstitutter ved utenlandske universiteter, skriver University World News. Ifølge avisen bunner avviklingen i flere års kritikk av Kinas undertrykkelse av menneskerettigheter og ytringsfrihet, samt bekymringer om nasjonal sikkerhet.

AUSTRALIA

Redder 12 000 arbeidsplasser

■ Med et fall i inntektene på nær 33 milliarder kroner i år har australske universiteter stått i fare for å måtte si opp 21 000 ansatte det neste halve året. Universitetene taper stort på at de mister betalende utenlandsstudenter på grunn av koronakrisen. Etter en avtale med fagforeningen National Tertiary Education Union (NTEU) skal 12 000 arbeidsplasser ha blitt reddet, skriver University World News. Avtalen innebærer blant annet lavere permisjonsutbetalinger mot at man unngår oppsigelser.

KINA

Arrestert for koronakritikk

■ Flere akademikere har havnet i trøbbel med myndighetene etter at de skal ha kritisert hvordan koronautbruddet ble håndtert av kinesiske myndigheter. Ifølge University World News ble advokat og akademiker Zhang Xuezhong pågrepet i sitt hjem av politiet 10. mai etter at han hadde publisert et åpent brev til Folketkongressen med kritikk av myndighetene og konstitusjonen. Flere andre akademikere skal være under etterforskning enten av politiet eller sine respektive universiteter for å ha støttet forfatteren Fang Fang, som har skrevet kritisk om livet i Wuhan etter koronautbruddet.

FOTO: FLICKR/GAUTHIER DELECROIX

SVERIGE

Anmelder universitet

■ En veterinærstudent ved Sveriges landbruksuniversitet har anmeldt universitetet til Justitieombudsmannen (tilsvarende Sivilombudsmannen). Historien bak er at hun i et innlegg i Expressen kritiserte bedøving av griser med CO₂ før avliving, basert på en forskningsrapport og hennes egne erfaringer i praksis. I ettertid kalte universitetsledelsen henne inn på teppet og advarte henne mot å kritisere kjøttindustrien fordi det kunne skade utdanningen. Universitetet vil ikke kommentere saken overfor fagbladet Universitetsläaren.

FOTO: FLICKR/MICHAEL KEEN

VERDEN

Hva gir god forskning?

■ Etter ni år med årlige rangeringer har Universitas 21 (et nettverk av forskningsintensive universiteter) oppsummert med en rapport om hva som skaper gode forskningssystemer. Rapporten konkluderer blant annet med at balansen mellom offentlig og privat finansiering er uviktig så lenge finansieringen er god. Ifølge rapporten drar små land fordeler av gode uformelle forbindelser mellom universiteter, næringsliv og myndigheter, men de kan lide under færre internasjonale bånd. De dårligste resultatene kommer imidlertid av kombinasjonen høy grad av myndighetskontroll og lav finansiering.

Donald Trump har i ettertid kritisert Anthony Faucis (med munnbind) uttalelser om studiestart for å være uakseptable.

FOTO: NTB SCANPIX/ALEX BRANDON

USA

UENIG MED TRUMP OM STUDIESTART

Forestillingen om at en behandling eller vaksine skal komme på plass i tide til studentenes retur til høstsemesteret, er å dra den for langt. Omtrent slik ordla den amerikanske smittevernseksperter Anthony Fauci seg etter at president Donald Trump oppmuntret universitetene til å åpne for studenter og ansatte igjen over sommeren. Flere helseeksperter uttalte seg mot Trumps anbefalinger i en senatshøring 12. mai, men det ble presisert at massetesting kan være et virkemiddel som kan bidra til gjenåpning.

FINLAND

Arbeidsledige blir studenter

■ Finske universiteter forbereder seg på å ta opp langt flere studenter enn normalt på grunn av koronakrisen. Beslutningen kommer etter at myndighetene har bedt universitetene bidra til å ta toppen av den stigende arbeidsledigheten som følge av koronakrisen. Antallet arbeidsløse unge voksne har steget fra 30 000 til 40 000. Samtidig blir 45 000 uteksaminert fra universitetene i juni. Vanligvis vil det være 10 000 sommerjobber, men i år vil ikke på langt nær så mange få jobb, skriver Yle.

Hva kan historien lære oss om å møte epidemier –
og hvordan har epidemiene formet historien?

Smitte og samfunn

Medisinhistoriker AINA SCHIØTZ i samtale med Bår Stenvik
Foto: Paul S. Amundsen

Aina Schiøtz¹ vokste opp med en lege til far og en sykepleier til mor. Tidlig bestemte hun seg for at hun selv ikke ville gå inn i helsevesenet. Faren var distriktslege, og hun så sjuke folk komme på døra dag og natt, en far som alltid var sliten, og en mor som måtte trå til på alle vis.

Mange år seinere, etter studier i historie og diverse jobber i andre samfunnssektorer, fikk hun et skriveoppdrag som førte henne tilbake til helsevesenet, som medisinhistoriker. Etter hvert fikk hun et kontor på Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin ved Universitetet i Oslo som lå vegg i vegg med Ullevål sykehus. Her tok hun også sin doktorgrad. Selv om hun var blitt en annen slags doktor enn sine slektninger, fikk det henne til å tenke på om hun egentlig «styrte sin egen utvikling».

– Da jeg skulle låse meg inn på kontoret første gang, så jeg at det hang et bilde av bestefaren min, Carl Schiøtz, ved siden av døra. Han var professor i hygiene, opptatt av barns oppvekstvilkår og introduserte blant annet Oslofrokosten². Da følte jeg at han sa: «Så er du omsider kommet dit du hører hjemme.»

Studiet av medisinhistorie har lært henne at hver tid er spesiell, og det er vanskelig å trekke lærdom fra historien. Men man kan trekke noen linjer. Hun siterer legen Isak Kobro, som var medforfatter i den første norske oversiktsboka om medisinhistorie i Norge, utgitt i 1936: «Det er en eiendommelig regel at ethvert større hygienisk fremskritt er tvunget frem av en farsott.»

– Han hadde nok særlig koleraepidemiene som herjet på 1800-tallet, i bakhodet. De største kom midt i århundret, først i Bergen og få år seinere i Kristiania, med spredning langs kysten. Erfaringene herfra dannet opptakten til sunnhetsloven av 1860, kalt «Helsetjenestens grunnlov».³

Loven ga lokale sunnhetskommisjoner hjemmel til å kontrollere og overvåke potensielle smitekilder i sine distrikt, og å drive helseopplysning. Tidlig ser vi at det gjerne oppsto konflikter mellom ordførere som tenkte på arbeidsplasser og økonomi, og kommisjonenes leger, som var pålagt å ivareta befolkningens helse.

– Helse- og næringsinteresser har ofte stått i et motsetningsforhold. Det kommer tydelig til uttrykk også i vår tid.

Schiøtz ser et mønster der liberale krefter vil ha lite statlig innblanding så lenge alt går bra. Hun peker på Tony Blair, som i de rolige åra i

1990-åra sa at den paternalistiske staten fra etterkrigstida ikke lenger «passer vår tid», fordi statens rolle nå var å gjøre hvert individ i stand til å følge sin egen overbevisning – den såkalte empowerment-ideologien.

– Men i vanskelige tider roper vi stadig på staten og krever statens bistand.

– **BI-professor Jørgen Randers skrev nylig i Aftenposten at hvis staten reduserte tiltakene for fort, ville privatpersoner selv pålegge seg bedre hygiene og distansering, sånn at summen av smitte kunne bli omtrent det samme uansett om myndighetene gjorde mye eller lite?**

– Jeg er på ingen måte enig. Historien viser at myndighetenes rolle har hatt stor betydning.

I Norge er de sosialdemokratiske verdiene sterkt knyttet sammen med helse gjennom oppbyggingen av velferdsstaten, forklarer hun.

– Det sosialhygieniske prosjektet og kampen mot tuberkulosen i mellomkrigstida bygget på forståelsen av sammenhengen mellom helse og miljø. Selv i kommuner med elendig økonomi satset man på barna, blant annet med gratis skolefrokost til alle, fysisk fostring og feriekolonier for fattigunger. Vitenskapsmenn og -kvinner samarbeidet tett med myndighetene, og vi fikk det vi kaller en vitenskapeliggjøring av politikken.

Arven fra den tida har vi med oss i både stort og smått, forteller hun. For eksempel ble det i kampen mot den allestedsnærværende tuberkulosen lagt ned mye energi i å få folk til å slutte å spytte på gulvet, i trappeoppgangene og i gatene.

– Det var også i den tida at tannpuss ble introdusert som en del av den daglige rutinen.

Schiøtz framhever hvor viktig helsevesenet har vært i utviklingen av byenes infrastruktur, det gjelder næringsmiddelkontroll, utbygging av sanitære installasjoner, renovasjon og mye mer. I sunnhetslovens retningslinjer ble legene også trukket inn i boligplanleggingen.

– Ser du på bilder fra velstående hjem fra overgangen mellom 1800- og 1900-tallet, finner du overmøblerte stuer med tunge gardiner og mengder av nips. De var støvsamlere som ga grobunn for bakterier og andre mikroorganismer. I bilder fra arbeiderhjem ser du gjerne store barneflokker og kjøkken der man også sov og tørket klær – også det var arnesteder for bakterievekst. Så kom funksjonalismen, som ville

– Under dagens pandemi spiller sykepleierne en nøkkelrolle kvalitativt og kvantitativt.

¹ Født 1947, professor emerita i medisinsk historie ved Institutt for global helse og samfunnsmedisin ved Universitetet i Bergen. Har blant annet gitt ut bøkene *Doktoren* om distriktslegens historie, *Folkets helse – landets styrke* om det offentlige helsevesenet i Norge og *Viljen til liv. Medisin- og helsehistorie fra antikken til vår tid*.

² Oslofrokosten ble innført ved alle skoler i Oslo i 1932, og seinere over store deler av landet. Aina Schiøtz' bestefar var den som satte sammen menyen etter vitenskapelige kriterier for ernæring. Melk, kneipp, margarin og mysost – og et halvt eple, en halv appelsin eller kålrot.

³ Sunnhetsloven lovfestet etableringen av lokale sunnhetskommisjoner, og overførte større ansvar for helse spørsmål til lokalt oppnevnte representanter og offentlige leger.

■ Aina Schiøtz synes det er vanskelig å spå om hva vi vil ta med oss videre fra koronakrisa. – Kanskje dette med å hoste og nyse i albuekroken? Det ble jo delvis internalisert under svineinfluensaen, men den gangen konkluderte jeg med at vi fikk vente og se om vi lærte noe som helst.

skaffe sunne og enkle boliger for arbeiderklassen. Det var et politisk siktemål som blant annet trakk veksler på et tett samarbeid mellom leger og arkitekter.

Som eksempel nevner hun «laboratoriekjøkkenet» – et bittelite kjøkken som skulle hindre at man tørket klær der, samtidig som husmorens arbeid skulle bli mer rasjonelt.

– De fikk til og med en laboratoriestol som de kunne sitte og trille på mens de arbeidet!

Medisinsk historie har sin egen historie. De første medisinhistorikerne var leger, som var opptatt av behandlingsformer og profesjonelle erfaringer. Senere kom historikere og andre kultur- og samfunnsforskere på banen. De rettet blikket mot kulturelle, politiske, sosiale og økonomiske spørsmål knyttet til medisin og helse. Schiøtz' hovedfagsoppgave handlet om prostituerte på 1800-tallet. Hun så ut fra politilegens protokoller hvordan gode økonomiske tider førte til færre prostituerte, men også til større utbredelse av kjønnssykdommer. Med økt velstand trengte færre å prostituere seg, men flere kunder fikk råd til å kjøpe seksuelle tjenester.

– Hva tenker du om at prostituerte nå roper varske, fordi de er en høyrisikogruppe for smitte, samtidig som ingen har kommet med noen krisepakke, derfor tvinges de til å fortsette å utsette seg for fare?

– Vi har ikke lært noen ting av historien der, de prostituerte er fortsatt en pariakaste. Det jeg så i hovedfagsoppgaven min, var en dobbeltholdning: På ene siden syntes legene synd på de prostituerte og kommenterte at mange kom fra vanskelige sosiale forhold. Men de endte med å si at dette var kvinnenenes eget verk.

Med rusbrukerne synes det imidlertid å ha skjedd ting, ifølge Schiøtz.

– Jeg hørte et radiointervju nylig med en fra Foreningen for human narkotikapolitikk. Han var faktisk ganske fornøyd med tiltakene som hadde blitt satt i gang. Selv om det fortsatt var for lite, hadde myndighetene kommet raskt på banen. Det tror jeg er en lærdom vi har med oss fra aidsepidemien.

Aidsepidemien, som meldte seg tidlig i 1980-åra, representerte et hardt tilbakeslag for de homofile, blant annet med beskyldninger om at sykdommen var Guds straffedom for å ha ført et syndig liv⁴. På sikt har hiv-/aidsepidemien trolig ført til større aksept for menneskelig mangfold.⁵

En del av medisinhistorien er også tett knyttet til kjønnsforskjeller. Schiøtz hadde en hardtarbeidende lege til far, men en like hardtarbeidende mor som var sykepleier. Og gjennom historien har hun sett at den ene gruppen stadig har fått mer makt og oppmerksomhet. Da hun så offentliggjøringen av den såkalte Koronakommisjonen⁶, oppnevnt 24. april, hisset hun seg opp.

– Av tolv medlemmer er det to medisinske professorer, ingen sykepleiere. Sykepleierforbundet har krevd en plass, men blir ikke hørt. De er avspist med politikeruttalelser som at «vi skal jo snakke med dem». Men hvem er det som har stått pasientene nærmest gjennom det siste halvannet århundres helse- og sykdomshistorie? Det er sykepleierne. Under dagens pandemi spiller de en nøkkelrolle kvalitativt og kvantitativt.

Schiøtz forteller om Sykepleierforbundet, som har kjempet for en lengre utdanning og større råderett over eget arbeid siden etableringen i 1912. Men det er legene som i stor grad har fått legge premissene for yrkesutøvelsen. I dag er mange sykepleiere velutdannet, og stadig flere har også doktorgrad.

⁴ I boka *Viljen til liv* viser Schiøtz til en sogneprest og seinere biskop som benyttet en høgmesse i 1985 til å proklamere at «Aids er Guds straffedom over mennesker som har levd et syndig liv».

⁵ Aidsepidemien førte også til medisinske lærdommer. Selv om vi fortsatt står uten vaksine mot hiv-viruset, har forskningen bidratt med ny kunnskap om immunsvikt og behandlingsformer – nyvinninger også Schiøtz har nytt godt av på grunn av sine helseutfordringer.

⁶ Kommisjonen skal evaluere beredskapen, de offentlige tiltakene og hjelpeapparatet under koronaen. Slik vil de også legge premisser i møtet med kommende epidemier og pandemier.

– Men så er vi altså i 2020, og det samme skjer som så mange ganger før. Den lærdommen har ikke trengt inn hos dem som styrer.

Schiøtz nærer en dyp interesse for sykehusarkitekturens historie, og mener at dagens sykehusplanleggere også har mye å lære av å se bakover. Den store sykehusideologen i andre halvdel av 1800-tallet var sykepleierpioneren Florence Nightingale. Hennes tanker om «paviljong-sykehuset» nedfelte seg blant annet i utformingen av Ullevål sykehus i Kristiania. Ideen var å minimere smitte ved å spre avdelingene utover, og isolere epidemiavdelingen med beplantning.

Med mellomkrigstidas funksjonalisme tok effektivitetsidealet over, og i 1950-åra førte antibiotika og nye vaksiner til ny optimisme: Man trodde at «epidemienes tid var over». Resultatet var den moderne «sykehusblokk», slik den kan beskues blant annet på Haukeland universitetssjukehus i Bergen.

– Den dominerende Sentralblokken sto ferdig tidlig i 1980-åra, mellom de andre gamle og flotte bygningene som fortsatt er en del av sykehuset. Den er utvilsomt arealeffektiv, men den oppleves som steril, stygg og lite menneskevennlig. Under koronapandemien har Sentralblokken, som rommer en lang rekke medisinske avdelinger, blitt delvis avstengt på en måte som kunne vært unngått om området hadde hatt en egen, frittstående bygning for smittsomme sykdommer.

Nå skal Ullevål selges, og det skal bygges nytt på Rikshospitalet. De skal gå fra en tomt på 240 mål til et område på 40 mål. Det sier sitt, mener Schiøtz.

■ Da Aina Schiøtz var ti år, ble hun smittet av «asiasyken», den tidas pandemi. Gjennom feberdøsen hørte hun storebroren si at hun kom til å dø. I stedet vokste hun opp og ble medisinhistoriker.

– På Haukeland er det så trangt at du nærmest må smyge deg mellom husene.

– I vår tid skal man tilbake til høyhusene og det arealeffektive⁷. På Haukeland bygger de nå svære bygg på en liten tomt. Det er så trangt at du nærmest må smyge deg mellom husene.

– **Det minner litt om debatten om åpen planløsning på kontor – er det den samme tankegangen som ligger bak, at alt areal skal brukes hele tida, ellers er det unyttig?**

– Ja, og apropos smitte: Jeg er et eksempel på en som vanskelig kan sitte et sted med åpen løsning. Vi emerituser er lovet plass i nybygg og på pulter som til enhver tid er ledige i åpne landskap. Jeg kjenner ikke til om slike spørsmål er vurdert i planleggingen av bygget – men det er jo påvist at sykefraværet er større på arbeidsplasser med åpne landskap. Et annet aspekt er støyen. Det sies at en del elever har hatt fordel av å være hjemme i disse tider, fordi de har behov for mer ro enn det de får i klasserommet.

⁷ I skrivende stund går debatten høyt om hvorvidt de planlagte bygningene på Gaustad er for høye, om det er rett å kalle dem «blokker», og om store areal og isolerte bygninger fortsatt er avgjørende, eller om moderne teknologi kan løse smittevernproblemene like godt på mindre areal.

Grunnen til at Schiøtz ikke kan sitte i åpent landskap, er at hun i ti-tolv år har hatt et syndrom som gir henne begrenset immunitet. Det har gitt henne stor førstehåndserfaring som pasient både fra Haukeland og Rikshospitalet, og plasserer henne i en høyrisikogruppe i dagens situasjon.

– Jeg har ikke opplevd koronakrisa som den store overgangen. Ste-sønnene mine sier jeg har en stoisk ro. Jeg er ikke redd for å dø, men kan frykte en vanskelig tid i forkant av døden. Jeg har vel en svak fysisk immunitet, men en sterk mental immunitet.

Nettopp det mentale aspektet ved sykdom fikk ny anerkjennelse i en arkitektonisk vending fra 1990-åra, med Universitetssykehuset i Tromsø, det nye Rikshospitalet og St. Olavs hospital i Trondheim. Her er det lagt stor vekt på pasientenes og de ansattes trivsel, med åpne løsninger, kunst, bevisst fargevalg og natur godt synlig fra pasientrommene.

– For mange år siden hørte jeg et intervju med billedkunstneren Håkon Bleken, som hadde vært syk i en lang periode. Slik jeg husker det, fortalte at han at han «overlevde» et sykehusopphold fordi han kunne ligge og betrakte et tre, se på bladene som skiftet farge og falt av, og fuglene som kom på besøk. ■

Nytteplantenes renessanse

Forskere i Oslo studerer plantebruk fra vikingtiden til i dag. Med på laget er Maaemo restaurant, som lager matretter av tradisjonsplantene.

AV LINA CHRISTENSEN

↑ – Myrullfrø ble brukt til å fylle puter, og det måtte helt sikkert plukkes ganske store mengder, sier Anneleen Kool. Foto: privat

FORSKARAR:

Anneleen Kool (avbildet) og Irene Teixidor Toneu ved Naturhistorisk museum, UiO og Karoline Kjesrud ved Kulturhistorisk museum, UiO

PROSJEKT:

Mennesker og planter

METODE:

Kulturell evolusjon av plantekunnskap

UUNNVERLEG VERKTØY:

Botanisk hage, gamle tekster, plantesamlingen og ikonografiske samlinger ved Kulturhistorisk museum

FOTO: LINA CHRISTENSEN

Det kommer mer og mer, det å leve av naturen og dyrke ting selv. Det er en god utvikling.

Det sier Anneleen Kool, botaniker og førstelektor ved Naturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo. Planter har til alle tider blitt brukt til matlaging, medisiner, til å lage klær og bygge hus av. Men mye har gått i glemmeboken, og mange tidligere nytteplanter vokser i dag vilt. Kool leder forskningsprosjektet «Mennesker og planter» som undersøker menneskers innflytelse på plantemangfoldet i Norden fra før vikingtiden og fram til i dag. Med seg har de gourmetrestauranten Maaemo i Oslo og Norges sopp- og nyttevekstforbund, en forening som arbeider for å øke bruken av og kunnskapen om nyttevekster. Restauranten og foreningen tester ut om noe av det forskerne finner ut om eldre plantetradisjoner, kan tas i bruk igjen.

På grunn av en koronastengt arbeidsplass, som i Kools tilfelle er Botanisk hage, møter vi henne ved Sognsvann. Vi trenger ikke å gå langt før Kool oppdager en tidligere nytteplante: mjødukt. Et kjøpt internettsøk viser at urten har blitt brukt både som medisin og til matlaging. Men mest kjent er mjødukt kanskje som inspirasjonskilden til den smertestillende pillen aspirin.

– Mjødukt har en lang tradisjon som medisinsplante, og har blitt brukt mot hodepine, som aspirin, sier Kool.

Arkeologiske utgravinger

Forskerne samler all kunnskapen de finner om tidligere plantebruk, i en stor database som etter hvert blir tilgjengelig for publikum.

– Selve databasen er nå på omtrent 6000 kombinasjoner av planter og bruk. Det som er så utrolig interessant, er at det er så veldig mange planter som har blitt brukt, og som har blitt brukt på så mange ulike måter. Vi har en liste på nesten 100 bruksmåter for einer, sier Kool.

Fram til middelalderen ble lite skrevet ned i Skandinavia, og mye er ukjent. Den innsam-

lede dataen brukes derfor til å finne ut hvordan plantebruken har utviklet seg – når og hvordan en plante ble tatt i bruk, og om kunnskapen kom utenfra eller om den utviklet seg lokalt i Norden.

– Det meste vi kan om vikingtiden, vet vi på grunn av arkeologiske utgravinger. Vi finner ofte frø, men det er kun en liten del av historien. Vi vet ofte ikke om plantene ble brukt som fargeplante, til medisin, til religiøse ritualer eller om de ble spist. Ved å systematisere det vi vet, kan vi finne ut hvordan de har blitt brukt gjennom tidene, forklarer Kool.

Forskerne undersøker blant annet hvordan nyttevekster beskrives i bøker som floraer, kokebøker og medisinbøker. For å kartlegge utbredelsen av plantebruk i Norden gjennom tidene bruker forskerne et språkslektstre. Ved å se på utviklingen til de nordiske språkene kan forskerne regne på sannsynligheten for at en plante ble brukt også før den blir omtalt i skriftlige kilder for første gang.

– Vi vet at islandske, danske, svenske og norske henger sammen, og når de skilte seg fra hverandre. Ved å bruke et språkslektstre som vi kombinerer med data om hvordan en plante ble brukt, så kan vi regne oss tilbake til når folk begynte å bruke planten. Det er dette vi holder på med å teste nå. Da håper vi å regne tilbake til en tid der lite ble skrevet ned. Slik prøver vi for eksempel å teste sannsynligheten for at kvann ble brukt som grønnsak i vikingtiden, sier Kool.

↓ Lite ble skrevet ned i vikingtiden, men kvann er en av de få plantene som nevnes i sagaene. Foto: privat

– Ryllik er en plante som lenge har blitt brukt i ølbrygging, men som nå ofte blir sett på som ugress.

ANNELEEN KOOL

↑ – Vi vet lite om hva vikingene gjorde med plantene, om plantene ble spist av barn, hvilken årstid de var best å plukke på, eller om de ble kokt, sier Anneleen Kool. Her fra vikinghagen i Botanisk hage. Foto: Karsten Sund

↑ Forskerne samarbeider med Maaemo restaurant, som eksperimenterer med å lage mat av tradisjonelle nytteplanter. Foto: NTB scanpix

Det nye nordiske kjøkken

Det er ikke tilfeldig at Kool trekker fram kvann. Planten ble tidligere dyrket som grønnsak, før den senere forsvant ut av husholdet, men som nå tas inn i varmen igjen av moderne restauranter.

– Kvann er en av de få plantene som er nevnt i sagaene. Stilkene har lenge blitt spist i Norge, og den var nesten domestisert. Nå har folk begynt å dyrke kvann igjen, og den begynner å bli populær i «new nordic cuisine».

Det som kalles «Det nye nordiske kjøkken», kan ledes tilbake til 2004 da en gruppe nordiske kokker gikk sammen om å lage et nordisk kjøkkenmanifest.

I ti punkter beskriver manifestet en kulinarisk retning som tar i bruk tilgjengelige og sesongbaserte råvarer, og som kombinerer lokal matkultur med nye tilberedelsesmåter. I Norge har dette resultert i Maaemo, som Kool forteller har brukt kvannblader både som grønnsak og som krydder i rettene sine.

– En annen variant er vossakvann, som skiller seg ut fordi den ikke har hul stilk. Den har mer fylde, mer mat og mer sukker. Vi vet at folk

dyrket kvann fordi det finnes lovtekster om hva man fikk gjøre med folk som tok planter fra kvanngården din, sier Kool.

Smaken kan minne litt om selleri, forteller hun.

– Man må tydeligvis helst smake på kvann før den blomstrer. Den overlever også lenger om man klipper bort blomstene, sier hun og fortsetter:

– Vi jobber sammen med en gartner i urtehagen i Hamar, som har eldre slektninger som kunne huske at de samlet kvann sammen med bestefaren sin. De beskrev kvann som noe man må lære å spise, ellers er det ikke noe godt.

Er myrull spiselig?

Ifølge Kool er samarbeidet med Maaemo og Norges sopp- og nyttevekstforbund viktig for kunnskapen om nyttevekstene i prosjektet. Nå er de i gang med å teste myrull, en slank stilk med en slags ulldott på toppen. Og som navnet tilsier, vokser på myrer.

– Vi sender lister over det vi finner, så prøver de å eksperimentere med det.

– Myrull er en myrplante med «fluffy» hvite hår på frøene. Knappene skal ha blitt spist av barn på Færøyene og i Norge. Vi diskuterte det med en kokk som sa, ja, men hvordan spiste man det egentlig? Jeg vet ikke om det er på menyen ennå, men de er godt i gang med å teste og smake, sier Kool.

Hun forteller at mennesker både med vilje og uvilje har påvirket botaniske vekster.

– Myrullfrø ble brukt til å fylle puter, og det måtte helt sikkert plukkes ganske store mengder. Når de trengte en ny pute, så kastet de frøene bak huset, og på den måten spredde det seg ganske mye frø. I dag plukker vi blåbær og er fornøyde med en halvfull bønne. Men det er ikke så lenge siden man måtte samle over 100 kilogram bær for å klare seg gjennom vinteren. Bær var en nødvendig del av husholdet, forteller hun.

Det er kanskje dette som utgjør forskjellen mellom nåtidens og fortidens dynamikk mellom mennesker og planter: det ubevisste forholdet til planter, vi ser ikke at de er der. På fagspråket kalles det plantblindhet.

↑ – Skogen vokser ikke der bare naturlig, vill natur har ofte blitt påvirket av mennesker på en eller annen måte, sier Anneleen Kool. Foto: Lina Christensen

– De aller fleste bruker planter fra matbutikker. Du tenker ikke engang på at det er planter du spiser når du spiser brød eller åpner en pose potetgull. Vi har på en måte mistet det, og vi glemmer hvor avhengige vi er av planter. Det er litt på samme måte som med dyr, vi tenker ikke på hvor det kommer fra, sier Kool.

Ølbrygging

Selv bruker hun botanikerkunnskapen til å brygge øl.

– Jeg blander inn forskjellige planter for å se hvordan det smaker. Ryllik er en plante som lenge har blitt brukt i ølbrygging, men som nå ofte blir sett på som ugress.

– Det våte kornet ble tørket med hjelp av bål. Øl smakte antagelig mer røyk, som en blanding av bacon og sneiper.

ANNELEEN KOOL

– Det er en av få planter som vi vet med sikkerhet at vikingene tok med til Grønland. Det har blitt gjort pollenanalyser som viser at ryllik ikke var der tidligere, men at den var kjempevanlig under vikingtiden. Spørsmålet er om ryllik ble tatt med dit med vilje eller ikke, sier hun.

– Finnes det noen likheter mellom plantebruken i dag og for eksempel i vikingtiden?

– Vi spiser fortsatt mye kål og erter, sammen med forskjellige kornsorter, og det brygges mye øl. Den største forskjellen mellom ølbrygging nå og da er måten kornet behandles på. Den gangen brygget de øl blant annet for å bruke korn som var blitt vått, for å ikke kaste bort kaloriene. Det våte kornet ble tørket med hjelp av bål. Øl smakte antagelig mer røyk, som en blanding av bacon og sneiper.

Tilbake ved Sognsvann knasker botanikeren på en mjødurtstilk. Også mjødurt har blitt brukt som smakstilsetning i forskjellige drikker, både alkoholholdige og alkoholfrie.

– Ikke spesielt godt i store mengder. Men den har jo ganske mye aromatisk smak, sier Kool. ■

Ni tips til fagfelle- vurderinger

Fagfellevurderingene er det som skiller vitenskapelige tidsskrift fra sosiale medier, og for unge forskere kan de gi en kickstart eller bråstans. Men hvordan lærer man håndverket?

AV JULIA LOGE

← En artikkel tar fra et par timer til en hel dag å vurdere. Kalle Moene tar seg god tid til å tenke gjennom en artikkel før han skriver rapporten. Foto: NTB scanpix

Fagfellelvurderingene er en sentral del av den akademiske virksomheten, selve gullstandarden som hever publiserte forskningsresultater over synsing og kvakksalveri. Vurderingene skal gi tidsskriftredaktørene svar på om det er svakheter i forskningsmetoden, og om den bringer ny kunnskap. Men selve prosessen foregår nærmest i mørket, eller i hvert fall ofte på kveldstid etter at ungene er lagt, det er ubetalt og gir ingen uttelling.

Så hva gjør man, første gang en forespørsel dumper inn på e-post? Hva skiller de gode fra de dårlige vurderingene? Vi har spurt fire forskere om deres råd og arbeidsmåter.

Si ja, men ikke til alt

Les sammendraget nøye. Virker artikkelen interessant nok til at du er villig til å sette av en arbeidsdag til den? Vurder om dette er innenfor din ekspertise: Kan du nok om feltet til å yte rettferdighet til en som har jobbet lenge med denne artikkelen?

– Den vurderingen bruker jeg faktisk litt tid på, sier Kalle Moene.

Sitter du midt i en stor bunke eksamensbesvarelser, må du kanskje si nei, eller be om en utsatt frist. Eller hvis artikkelen er for nær en faglig konflikt du står i, er det kanskje også greit å si nei.

Ikke ta snarveier

Siden arbeidet verken lønnes eller telles, kan det kanskje være fristende å ta noen snarveier. Forskerforum dristet seg til å spørre Jutta Dierkes hvilke snarveier man kan ta, men ble avvist:

– Nei, enten har man tid, eller så har man ikke tid. Det har med respekt å gjøre. Har man ikke anledning til å gjøre det skikkelig, så si nei.

Tilbakemeldingen skal bidra til at det akademiske fellesskapet beveger seg framover, si fra om eventuelle feil og peke på potensialet, hva som skal til for at det kan publiseres, utdyper Hilde Larsen Damsgaard.

«Fagfellelvurdering er et stort ansvar, det kan lukke og åpne dører, og det handler om kvaliteten i forskningen vår.»

HILDE LARSEN DAMSGAARD

Panelet:

FOTO: FRANCESCO SAGGIO

Kalle Moene
professor emeritus i samfunnsøkonomi, Universitetet i Oslo

– Ikke mist motet av en negativ tone. Les din første tilbakemelding sammen med veilederen din.

FOTO: UIB

Jutta Dierkes
professor i klinisk ernæringsfysiologi, Universitetet i Bergen

– Ikke si ja hvis ikke du har tid til å gjøre en skikkelig jobb, men det er lov å be om utsettelse.

FOTO: NORSK REGNESENTRAL

Pierre Lison
seniorforsker i informatikk ved Norsk Regnesentral

– Se til hva de andre referene skriver hvis du er redd for å være for snill eller for kritisk.

FOTO: USN

Hilde Larsen Damsgaard
dosent i pedagogikk, Universitetet i Sørøst-Norge

– Bruk eksempler og skriv en tilbakemelding som gir forfatteren et grunnlag til å jobbe videre.

– Fagfellelvurdering er et stort ansvar, det kan lukke og åpne dører, og det handler om kvaliteten i forskningen vår.

Les. Tenk. Skriv.

Kalle Moene kan bruke en hel dag på å vurdere en god artikkel, mens en dårlig artikkel tar et par timer. Om han ikke jobber med artikkelen hele dagen, så tar den i hvert fall opp «tid i hodet» den dagen. Når han har lest artikkelen, lar han den ligge en stund, før han tar den opp igjen, går nøye gjennom og lager rapporten.

Da er det også lettere å trekke fram noe positivt, selv om den umiddelbare reaksjonen var at «dette er håpløst».

Vær ærlig

Når du jobber med vurderingen, må du ta to hensyn, mener Damsgaard. Du har ansvar for å sikre kvaliteten og for at forskningen er god, men samtidig må du være klar over at det sitter mennesker bak. For noen kan svaret ditt avgjøre om de blir værende i akademien.

– Å sikre kvalitet og ikke ta motet fra noen som er i startfasen av en karriere, det er en vanskelig balanse, sier Damsgaard.

Dierkes mener likevel at man skal være ærlig og tydelig, de som sender artikler til tidsskrifter, er ferdig utdannet, og da må man forvente at de kan håndverket. Det betyr også at hun avviser artikler ganske ofte.

– Som hovedregel kan man spørre seg hvorfor det er viktig at den artikkelen publiseres, er det farlig hvis den ikke publiseres?

På den andre siden påpeker Kalle Moene at i tillegg til at artikler som kunne blitt gode, blir avvist for tidlig, så finnes også den motsatte feilen, at artikler aksepteres for tidlig og burde blitt jobbet mer med.

Pass språket

– Det er noen som benytter anledningen til å skjelle ut et paper, men det er feil, sier Kalle Moene.

Som redaktør for et internasjonalt økonomitidsskrift mottok han mange rapporter. Blant verstingene var de som tydde til sterke formuleringer.

– Noen bruker ord som at «dette er håpløst». De trenger ikke det, redaktørene trenger informative rapporter med et nøkternt språk. Må du, så kan du bruke sterke ord i et følgebrev til redaktøren.

Bruk eksempler

Hilde Larsen Damsgaard mener det er viktig å ikke bare felle dom, men peke på veien videre. Hun gjør det ved å bruke eksempler fra teksten for å vise hvordan begreper kan bli tydeligere definert, eller hvordan det kan kuttes. For henne er konkrete tilbakemeldinger det beste grunnlaget for å jobbe videre, men det har også en annen positiv effekt:

– Det er en mer forskningsmessig tilnærming, for i forskning er vi opptatt av transparenss og av at vi skal være tydelige om hva som

Min første gang:

– **Første gang** jeg fikk en fagfellelvurdering, tenkte jeg at jeg aldri skulle skrive mer. Jeg hadde lansert en diskusjon som kunne være relevant ut fra dataene, men ble kritisert fordi det var en interessekonflikt mellom det jeg mente burde diskuteres, og fagfellenes synspunkt. Jeg oppdaget at det var en stilltiende enighet om at dette ikke skulle diskuteres. Jeg var heller ikke vant til måten de jaktet på feil på. Slik tenkte jeg helt til noen forklarte meg at det er sånn det er. Det har gjort meg veldig bevisst på at en slik tradisjon vil ikke jeg være med på å videreføre.

HILDE LARSEN DAMSGAARD

– **Da jeg begynte** å skrive tidlig i 1980-årene, var det ingen skriveopplæring på vårt institutt. Jeg skrev til et anerkjent tidsskrift og fikk full klaff på første forsøk. Så da sa jeg ikke noe om det, men tenkte det var vanlig, som når du sender innlegg til avisen. Senere har jeg lært at det ikke alltid er sånn.

KALLE MOENE

– **Som ung forsker** var jeg veldig spent. Og du venter i flere måneder, spent på om du er tatt inn til en konferanse eller ikke, for det kan skape karriere om man blir tatt inn. Det er et tilfældighetsmoment der, man er avhengig av personen man får, om den hadde tid og likte artikkelen eller ikke. Noe de gjør på et par timer, kan påvirke en hel karriere.

PIERRE LISON

– **Jeg fikk mine første oppgaver** som referee fra min veileder da jeg var ph.d.-kandidat. Det er en lærerik prosess, for man må prøve og feile, og da må man ha noen forbilder. Så det er lurt at to leser og diskuterer. En ph.d.-student gjør det ofte på en veldig god måte, men de ser ikke helhetsbildet. Det er typisk når man er under utdanning, man ser gode poeng, men kommer ikke til et avrundet resultat.

JUTTA DIERKES

ligger til grunn for konklusjonene vi trekker, sier hun.

Ikke vær så streng

Det er alltid noe som ikke er helt perfekt. Og selv om du skulle oppdage en graverende feil, så bør ikke det farge resten av vurderingen. Dierkes mener at ofte er eksperimentet eller forsøket som ligger til grunn, for dårlig beskrevet, men det betyr ikke nødvendigvis at forsøket er dårlig.

– Selve eksperimentet kan være ganske OK, sier hun.

Det er ikke uvanlig at unge forskere er strengere i sine vurderinger enn det egentlig er grunnlag for. Kalle Moene mener det kan skyldes at de vil signalisere til redaktøren at de er seriøse.

Ikke ri kjepphester

Når du har takket ja til en artikkel som ligger midt i interessefeltet, hender det også at du er uenig med forfatterne. Jutta Dierkes anbefaler å se ekstra nøye på referanselitteraturen og metodene når artikkelen skriver seg inn i en faglig debatt, og for å kunne vurdere uavhengig av ditt eget standpunkt. Damsgaard advarer mot å bli negativ til hele arbeidet bare fordi ditt eget arbeid ikke er referert til.

– Man må vaksinere seg mot å ri kjepphester, ofte er det konkurranse om perspektiv på en sak, da er det viktig å ikke ri kjepphestene sine, sier Kalle Moene.

Altfor mange sier i realiteten at den som har skrevet artikkelen, egentlig burde skrevet en annen artikkel, fordi de vurderer perspektivet, ikke hvor godt forskningen er utført gitt det perspektivet som er valgt. Moene mener at de da går ut over den begrensede rollen en fagfelle skal ha, og over i det som bør være redaktørens rolle: å bestemme tidsskriftets fagpolitiske retning.

Oppsøk andre

– Fire øyne ser mer enn to, sier Jutta Dierkes.

Hun fikk sin første fagfellelvurdering som samarbeid med veilederen sin da hun jobbet med doktorgraden. Nå inviterer hun stipendiatene sine til å jobbe sammen med henne i vurderingene hun gjør. Slik kan fagfellelvurderinger bli en viktig læringsarena for stipendiatene til de skal skrive egne artikler og beskrive egen forskning.

Det kan også være lurt å be en annen se på teksten hvis du er redd for at du er for snill eller for kritisk. Pierre Lison anbefaler også å lese og lære av de andre som vurderer samme tekst.

Sist, men ikke minst kommer Kalle Moenes råd: Første gang du mottar en slik tilbakemelding, kan det være lurt å lese den sammen med veilederen din for å ikke miste motet av negative formuleringer. ■

«Du har tenkt, og det er også ein jobb.»

Kollektive arbeidsmetodar

Akademia er ein skrivejobb. Å finna gode måtar å organisera skrivearbeidet på kan vera utfordrande. Ei tidlegare utgåve av denne spalta handla om «Skrivetid» – ein felles skriverutine mellom 0800 og 1000 og påfølgjande felles kaffipause. Denne utgåva handlar også om kollektiv skrivning, nærare bestemt ein metode for å få framdrift i arbeidet med ein felles tekst.

Før sommaren hadde min gode kollega og skrivepartner Elisabeth Stubberud og eg forplikta oss til å skriva eit bokkapittel. Me hadde relevante data, som førebels berre var formidla i form av ein forskingsrapport, og tenkte det skulle vera ei smal sak å skriva det om til eit bokkapittel.

Det vart ein nådelaus overgang frå optimistisk lovnad i mai til harde realitetar i august: I mellomtida var eg blitt gravid og i elendig form. Mesteparten av hausten gjekk med til heil eller delvis sjukmelding, og den arbeidstida eg hadde tilgjengeleg, kjendest som ein eviglang motbakke. Bokkapitlet hang i ein tynn tråd.

Eg veit ikkje heilt korleis me

først kom på det, men ein seig haustdag på kontoret var me i gang med ein skriverutine som sakte, men sikkert førte til framdrift: Me sette av to–tre timar felles skrivetid i kalenderen, logga oss på Skype og tok det derifrå. Først ein liten prat om kor meir eller mindre elendig dagen var, og så opna me begge tekstutkastet, som låg lagra i ei skyløysing slik at begge kunne skriva samstundes. Me brukte første del av møtet på å diskutera teksten. Deretter bestemte me kven som skulle byrja på kva for avsnitt, logga oss av Skype og skreiv i 45 minutt før me logga oss på igjen.

På ein god dag kan 45 minutt gå fort. Men på ein dårleg dag – og dei var det mange av den hausten – er det lenge. Samstundes er det ikkje lenger enn at det gjekk på eit vis. Då me logga oss på igjen, fortalde me kva me hadde fått gjort, kva problem me eventuelt hadde støytt på, og diskuterte løysingar i lag. Deretter gjekk me laus på nye 45 minutt med skrivning. Ei til tre slike økter er passe for eit seminar.

Denne metoden viste seg å ha mange fordelar: For det første var det ingen av oss som trong å gå

laus på den seige jobben med å motivera seg sjølv til å produsera tekst åleine. For det andre er det motiverande når det blir skrive dobbelt så mykje på 45 minutt som det ein har gjort sjølv. For det tredje fekk eg trøyst dei gongene eg ikkje hadde fått gjort noko særleg i det heile: «Det går bra. Det er godt nok. Du har tenkt, og det er også ein jobb. Det går ikkje like mykje framover i kvar økt», sa Elisabeth.

Me heldt fram med skriveseminar utover hausten, og skreiv knappast nokon ting mellom seminara. Ingen lekser, og det trur eg var eit viktig grep. Det kunne blitt mykje dårleg samvit og unnskyldningar, og sånt driv ikkje arbeidet framover. Enden på visa var at det vart bokkapittel. Kven skulle ha trudd!

Seinare har me også nytta denne metoden i lag med fleire forfattarar og under betre omstende. Som ein medforfattar peika på: Det er utruleg motiverande å jobba når arbeidet går framover med tredobbel fart!

Forskingspolitikken legg i aukande grad opp til store samarbeidsprosjekt på tvers av land, disiplinær og institusjonar, og dette krev gode metodar for samarbeid i alle delar av forskingsprosessen. Det at ein eller fleire forskarar samarbeider, er dessutan ikkje noko nytt. Likevel blir forskingsprosessen ofte framstilt som ein individuell prosess. Eg trur me har mykje å tena på å utvikla gode metodar for kollektivt akademisk arbeid, og samskrivingsseminar er ein slik metode.

av Helga Eggebø, seniorforskar ved Nordlandsforskning

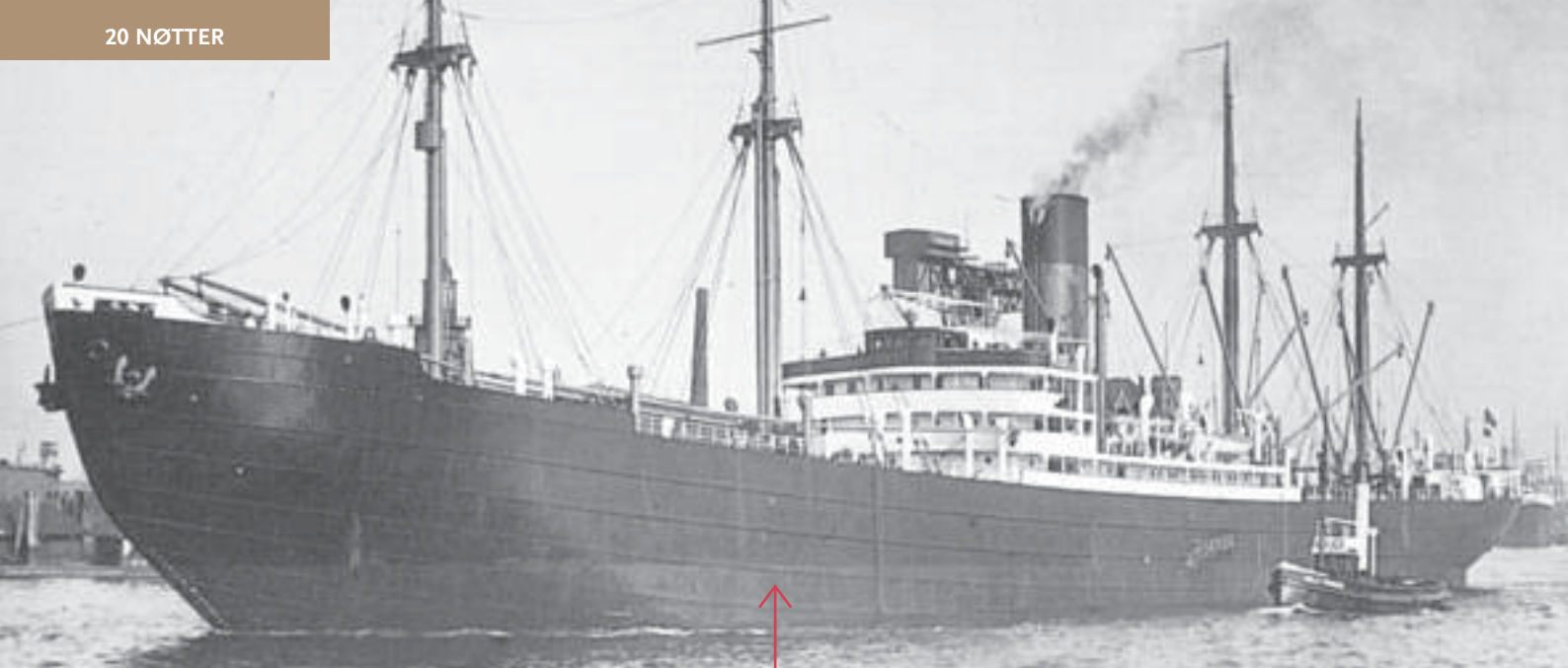
«Me sette av to–tre timar felles skrivetid i kalenderen, logga oss på Skype og tok det derifrå.»

Gjesteskribentene

skriver sant og subjektivt om forskning. De faste gjestene er John Peter Collett, Helga Eggebø, Oddveig Storstad og Lorenz Khazaleh.

KAMPEN MOT KORONA

- a) Kva for Oslo-basert organisasjon som Erna Solberg og Bill Gates lanserte i Davos i 2017, er no sentral i arbeidet med å utarbeide ein vaksine?
- b) WHO har sett i gang eit internasjonalt prosjekt som skal teste behandlingar mot covid-19, og den globale styringsgruppa blir leia av direktøren for Forskingsrådet. Kva heiter han?

FOTO: FORSKINGSRÅDET

- c) I seinare tid har knapt nokon svenske vore meir eksponert i media enn Anders Tegnell. Kva for yrkestittel har han hatt sidan 2013?
- d) Kva kallast den typen prøver som måler antistoff mot viruset i blodet?
- e) Kva for fransk omgrep som tyder sortering, blir brukt om det å prioritere mellom pasientar ut frå alvorlet i den medisinske tilstanden deira?

JØDEDOMMEN I NOREG

- a) Kva år vart den såkalla jødeparagrafen fjerna frå Grunnlova etter særleg påtrykk frå Henrik Wergeland? (Margin: 3 år)
- b) Kva for tsjekkiskfødd professor i psykiatri ved UiO fekk internasjonalt ry for forskinga si om konsentrasjonsleirsyndrom hos overlevande?

c) Kva heiter dei to skipa som frakta om lag 700 norske jødar til Auschwitz vinteren 1942/43?

- d) Blant dei deporterte var Ruth Maier, som vart følgd til kaia av ei nær venninne som blir rekna blant dei fremste poetane i Noreg. Kva heitte ho?

FOTO: CYLDENDAL

- e) Ein av dei mest framgangsrike idrettsutøvarane med jødisk bakgrunn her i landet er Alexander Buchmann. I kva for idrett står han med 61 landskampar?

IRLAND

- a) Nasjonaldagen St. Patrick's Day blir grundig feira over store delar av verda, ikkje 17. mai, men derimot 17. ...?
- b) Nemn minst eitt av dei to politiske partia som tradisjonelt har vore dei største, og som begge kom til etter ei oppsplitting av det opphavlege Sinn Féin.
- c) Kva heiter den nordlegaste av dei fire tradisjonelle irske provinsane – der seks av ni grevskap i dag utgjer Nord-Irland, medan dei tre siste ligg i Irland?

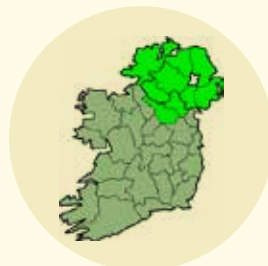

FOTO: MORWEN/CC-BY-SA 3.0

- d) Kva heiter det einaste kollegiet ved universitetet i Dublin, der blant andre Samuel Beckett, Oscar Wilde og Edmund Burke utdanna seg?
- e) Kva for roman utspeler seg i Dublin i løpet av eitt døgn den 16. juni 1904, noko som kvart år blir markert som Bloomsday?

TO TING

- a) Kva selskap var Berit Kjøll direktør for frå 2011 til 2019 – og i kva for organisasjon vart ho då president?
- b) Kva land kjem Kristalina Georgieva frå, og kva er jobben hennar?

FOTO: CC BY 2.0

- c) Kva for to namn (det kinesiske og det norske) blir brukte om plassen i Beijing der store demonstrasjonar enda i ein massakre i 1989?
- d) På kva for distansar tok Petter Northug sine to OL-gull, begge i 2010?
- e) Kva for to krydder blir brukte i nøkkelost?

KAMPEN MOT KORONA

a) CEPI (Coalition for Epidemic Preparedness Innovations)

b) John-Arne Røttingen

c) Statsepideolog

d) Serologiske blodprøver

e) Triage

JØDEDOMMEN I NOREG

a) 1851

b) Leo Eitinger

c) Donau og Gutenland

d) Gunvor Hofmo

e) Handball

IRLAND

a) 17. mars

b) Fianna Fáil og Fine Gael

c) Ulster

d) Trinity College

e) Ulysses av James Joyce

TO TING

a) Huawei og Norges Idrettsforbund

b) Bulgaria og leiar for Det internasjonale pengefondet (IMF)

c) Tiansanmen og Himmelfredsplassen

d) Lagsprint og Femmil

e) Spisskummen og nellikk

ANDERS EGGEN

Medlemsnummer i Forskerforbundet: 40125718

STILLING: seniorrådgiver ved Norges musikkhøgskole (NMH)

UTDANNING: cand.mag. i spansk, bibliotekfag og musikkvitenskap, bachelor of management ved BI, master i offentlig administrasjon ved Copenhagen Business School

KARRIEREMÅL: forbedre kvaliteten på NMHs publisering og forskningsformidling

Musikalsk formidler

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Jeg jobber med forskningsformidling og publisering. Akkurat nå går jeg gjennom to doktoravhandlinger og et par fagbøker, som handler om musikkterapi og musikkundervisning. Da fungerer jeg som en slags forlagsredaktør.

– Hvor tenker du best?

– Jeg tenker best enten gående eller foran pc-en, når jeg ser en utfordring og får ideer.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?

– For å komme inn på musikkvitenskap måtte jeg kjempe meg gjennom *Musikklære* av Finn Benestad. Boka er tettepakket med notelære, rytmer, akkorder og grunnleggende kunnskaper for musikkstudier.

– Hva skal til for å bli god i ditt fag?

– Språklige ferdigheter og tekstkompetanse, pluss litt kreativitet.

– Hva er tabu i ditt arbeid?

– Det er få tabuer i mitt arbeid, men det er noe som er tabu ved NMH: Det jobber utrolig mange flinke folk her, med spesialkompetanse i alle mulige instrumenter og musikkfag, men de spiller nesten aldri for hverandre eller på interne arrangementer. Jeg har ikke turt å spørre om hvorfor, men de er kanskje opptatt med konserter med KORK og filharmonien.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– Pulten er ryddig, uten så mye som flyter. Jeg har åpen dør til cellekontoret, som jeg mener er den prinsipielt beste løsningen.

– Hvis du kunne tilbragt et år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hvilken ville du valgt?

– For å se hvordan et profit universitet jobber med forskningsformidling og publisering, så ville jeg valgt et av de beste, for eksempel Columbia University i New York.

– Hvis du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?

– Jeg har hatt mye glede av dans. Dansekariere er kort, så det er noen ulemper, men hvis jeg skulle startet helt på nytt, så ville jeg forsøkt det.

– Hva ville du gjort om du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

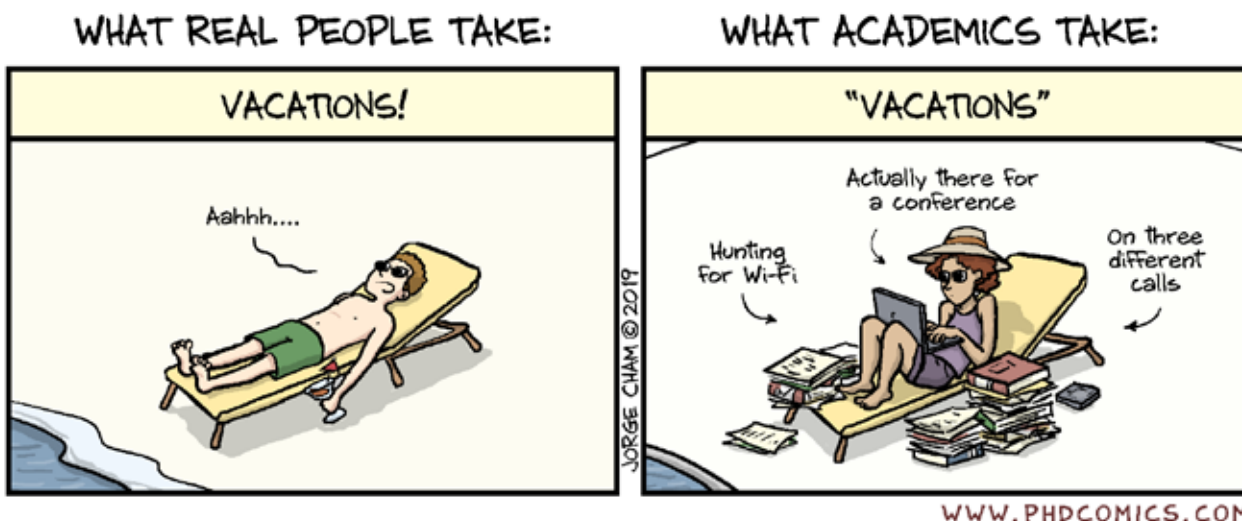
– ABE-reformen er ganske drepende for universiteter og høyskoler. Det er egentlig bare en reform i hermetegn for å spare penger i offentlig sektor.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?

– Publisering, åpen tilgang og Plan S. Og litt 1. mai-aktig stoff, om arbeidsliv og lønnsvilkår.

♦ AV LINA CHRISTENSEN

PhD Comics

Med blikket mot himmelen

En alt annet enn luftig og svevende antologi om menneskenes forhold til skyene.

Skyer har en lang historie i menneskenes liv. De er materielle fenomener, men også metaforer. De fungerer som religiøse symboler, og som et sted å dagdrømme. De markerer framskritt, men også menneskenes farlige overskridelser. Og nå i nyere tid danner de grunnlaget for den teknologiske utviklingen, i form av den digitale skyen jeg lagrer denne teksten i, underveis mens jeg skriver.

Silver Linings. Clouds in Art and Science er resultatet av et vellykket tverrfaglig samarbeid mellom Universitetet i Stavanger og Stavanger kunstmuseum. Å lese kapittel etter kapittel er som å ligge på bakken og se skyene der oppe sveve forbi, mens et vekslende selskap av forskere og kunstnere legger seg ned ved siden av meg, peker opp mot himmelen og sier: Se! Alle peker de i retning av noe som er nytt for meg. Det de forteller, er gjerne forankret i noe håndfast, materielt: en fagpersons virke, en bok, ett eller flere kunstverk. Slik jordes selv det abstrakte og potensielt svevende i en skys historie.

Rent konkret er en sky en samling vanndråper eller iskrystaller. Men først i 1919, 150 år etter at meteorologi ble et fag i Norge, ble observasjon av

skyer en formell del av Meteorologisk institutts virke, skriver historiker Yngve Nilsen. Å studere skyer, ved hjelp av drager og luftballonger, var lenge en dyr affære. Men den norske motstanden mot skyforskningen handlet også om nasjonens identitet som polar sjøfartsnasjon. Man nøyde seg lenge med de målingene som kunne gjøres fra bakkenivå, til lands eller til havs, og overlot eksedisjoner til troposfæren til større og rikere nasjoner.

«Om både de fleste forskerne og kunstnerne var nye navn for meg, framstår de her med en selvfølgelighet i en fagbok om skyer.»

Til gjengjeld rettet kunstnerne gjerne blikket oppover. I malerier av både Kitty Kielland og Lars Hertervig framstår for eksempel skyer som en del av et økosystem, der de avtegner seg mot himmelen, men også speiler seg i vannet, skriver kunstviter Inger M. L. Gudmundson. I så måte fungerer de som et frampek mot en framvoksende miljøbevegelse etter andre verdenskrig, som advarte både mot skyer av sprøytemidler og sur nedbør, for ikke å snakke om atomskyer. Alle får de sine kapitler i boka, både de livgivende og de ødeleggende skyene.

For fotograf Anders Beer Wilse var bildene hans av damplokomotivet, og ikke minst av den roterende snøplogen som gjorde Bergensbanen mulig å kjøre gjennom vinteren, først og fremst et begeistret uttrykk for moderniteten. I Wilses fotografier glir snø, maskindamp og skyer nærmest i ett. Slik kan de ses som en forlengelse av en sterk tradisjon innen spesielt amerikansk 1800-talls-kunst, der toget var et kraftfullt motiv i avbildningen av Den nye verden, skriver kulturhistoriker Marie-Theres Fojuth. Men hva med nåtidens teknologiske avtrykk på himmelen – contrails – stripene som flyene lager? Vitenskapshistoriker Vladimir Jankovic løfter fram en rekke kunstnere av i dag som har sett det vakre i stripene. Men den estetiske opplevelsen utfordres av etikken, av vår kunnskap om miljøskader. Det dilemmaet unnslett Wilses bilder i sin samtid.

Det er umulig å yte nesten 30 ulike bidragstere rettferdighet i det som er en usedvanlig godt redigert og kuratert antologi. Om både de fleste forskerne og kunstnerne var nye navn for meg, framstår de her med en selvfølgelighet i en fagbok om skyer.

«I've looked at clouds from both sides now», synger Joni Mitchell. Og jeg synger med.

AV SIRI LINDSTAD

Alt du må vite om yrke, etikk og forskning

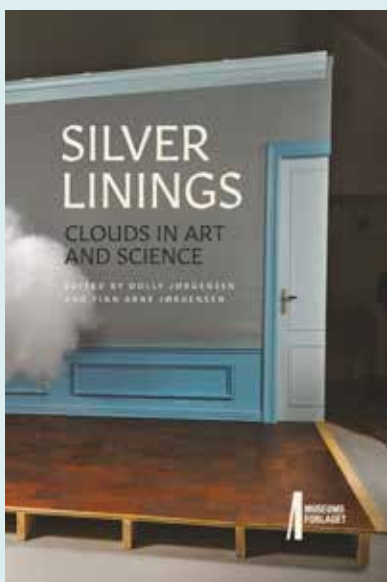
En komplett og praktisk anlagt guide for forskeren i møte med hverdagslige problemstillinger.

DAG SLOTFELDT-ELLINGSEN
Forskningsetikk. Yrkesetikk ved forskningsvirksomhet.
Universitetsforlaget, 2020
384 sider
Veil. pris: kr 379

Det har ikke manglet på bøker som berører spørsmål om forskningsetikk fra et spesifikt norsk perspektiv de siste årene. Et gjennomgående trekk har vært fokus på konflikt, for eksempel der politisk styring truer den akademiske friheten, på høyt profilerte plagiat-skandaler eller problematiske møter med en i overkant kritisk offentlighet. Slike bøker og diskusjonene de tegner opp, er viktige og avføder viktige prinsipielle spørsmål om forsker-yrkets etiske utfordringer.

«Forfatteren vektlegger løsninger og svar, og er i mindre grad opptatt av tvil og tvedydighet.»

Selv om slike bøker har tilsnitt av allmenngyldighet, står de fleste forskere likevel ikke midt i brennende konflikter, men møter mer dagligdagse forskningsetiske utfordringer. Det er disse utfordringene denne boken setter et praktisk søkelys på, i en bredt anlagt utlegning av forskning som yrke. Dag Slotfeldt-Ellingsen er forsker, tid-

ligere direktør i SINTEF og garvet medlem av styrer og råd innen forskning – blant dem Nasjonalt utvalg for gransking av redelighet i forskning. Her bruker han hele sin brede kompetanse, og har gitt oss en bok med skyhøy bruksnytte for den gjengse forsker. Langs politiske, praktiske og etiske siklinjer gir boken en uttømmende, men ikke overveldende, oversikt over forskergjærningen, også godt utover rene etiske spørsmål.

Boken er delt i tre. En innledende oversikt over byråkratiske, juridiske og institusjonelle rammer for forskning og forsknings-etikk gir et godt overblikk over hvordan Forsknings-Norge er bygget opp. Siste del handler om brudd på forskningsetiske normer som plagiat og fusk og hvilke sanksjonsmåter og rehabiliteringsmuligheter som finnes.

Det er imidlertid den andre delen, «Moral og god praksis i det daglige forskningsarbeidet», som er mest omfattende og som til fulle gjør boken *nyttig* som et praktisk verktøy i yrkessammenheng. Her passer det å nevne at boken også er langt over gjennomsnittet oversiktlig: En forbillig innholdsfortegnelse på over tolv sider bruker presis terminologi i korte setninger, noe som gjør det svært enkelt å bruke boken som oppslagsverk. Man kan umiddelbart finne frem til det emnet man er interessert i eller det spørsmålet lur på, om det gjelder retningslinjer for ulike forskningsobjekter (dyr, mennesker eller andre kulturer), skrivearbeidet (hvem skal være medforfatter og hvem som skal takkes), arbeidsmiljøet (folkeskikk, nepotisme og korrupsjon), samarbeidsformer – og hva man gjør når forskningsprosjektet ikke går etter planen. Perspektiver på samfunnsnytte, oppdragsforskning, verv og offentlighet behandles også fra et praksis-perspektiv. Forfatteren vektlegger løsninger og svar, og er i mindre grad opptatt av tvil og tvetydighet. Underveis gis konkrete eksempler på hverdagslige utfordringer – og på hvordan disse kan og bør møtes. Boken kan dermed brukes som en praktisk guide og rettesnor.

Så her kommer min uforbeholdne anbefaling: Boken er en god investering, spesielt for forskere i begynnelsen av sin karriere, siden den tar hverdagslig *yrkespraksis* på alvor.

AV KJETIL VIKENE

Fem hundre år med korstog

Detaljert og bolkpreget bok, men til slutt vokser delene seg sammen til en helhet.

PÅL BERG SVENUNGSSEN
En kort introduksjon til korstogene
Cappelen Damm Akademisk, 2020
200 sider
Veil. pris: kr 299

Jeg er blitt litt utfordret av førsteamanuensis Pål Berg Svenungsens bok om korstogene i middelalderen. Den har trykket på noen ømme punkter som handler om formidling; hvordan går man best til verks overfor et komplekst stoff? Hvordan skape engasjement uten at det går på bekostning av nyanser og poeng? Basert på min lesing av Svenungsens bok tror jeg et svar må skjelne mellom det å skape en øyeblikkelig effekt og en effekt som er mer langtidsvirkende.

Jeg syntes det tok for lang tid før vi kom ordentlig i gang. Det blir for mange detaljer, tenkte jeg, det blir litt tørt, selv om begynnelsen er saftig nok, med pave Urban IIs tale om hevning (som følge av persernes angrep mot de kristne i øst). Forfatteren redegjør istedenfor å dra deg inn i problematikken, tenkte jeg også; han lager bolker istedenfor å utdype, han er mer nøye enn han er en formidler. Svenungsen skal ha med poeng istedenfor å forføre, var min konklusjon, for det første kapitlet hadde gått noe tregt, og det hadde det gjort litt lenger uti boka òg.

Men det andre og lengste kapitlet, *Hvor og når foregikk korstogene?* (det startet i 1095, og varte i cirka 500 år), er spennende. Her skildres korstogene i korte trekk, og vi

får høre om sult, slit, sykdom, bakholdsangrep og annen nedslaktning. Målet var å befri Jerusalem, i hvert fall i de store korstogene, selv om det etter hvert også dreide seg om kamp mot kjettere innad i Europa. Alt er nøkternt skrevet, her og der ispedd noen bemerkninger som «det skulle vise seg skjebnesvangert» og «det endte katastrofalt». Alt er selvsagt også sett på lang avstand, og til sammen gjør dette at mye av spenningen siver frem mellom linjene og slik gir stoffet et ekstra lag.

Burde Svenungsen ha formet stoffet slik at det ble mer spenning hele veien? Boka er rettet mot både studenter og et allmennpublikum, og for studentenes del er sikkert detaljer og tørre fakta viktige ingredienser. Men hva med lystleseren? Lystleseren vil ikke ha punkter og bolker, men et stadig driv. Kanskje forfatteren burde ha snudd litt på det, kommet med påstander eller en scene først, for så å nyansere og bringe inn detaljene?

Det siste kapitlet er også interessant. Da går vi fra beskrivelsene til fortolkningene. Etter en hendelse kommer jo alltid fortellingen – fortellingen om hva det hele var. Og hva var egentlig disse korstogene? Vi blir presentert for fire ulike tilnærminger, og det som forfatteren i hvert fall slår fast, er at de aldri førte til et brudd mellom kristendom og islam, slik noen i dag visstnok har interesse av å påstå. Hva om forfatteren isteden hadde brukt en av disse tilnærmingene som en inngang til stoffet, for så å utvikle vår forståelse derfra. Hadde det blitt bedre?

«Lystleseren vil ikke ha punkter og bolker, men et stadig driv.»

Ja, tenkte jeg først, men så ble jeg usikker. Etter endt lesning og litt ettertanke sitter jeg jo her med et fyldig og til dels levende bilde, og like viktig, med en bedre forståelse av hvordan et historisk materiale snekres sammen. Noe har derfor skjedd på veien; delene har skapt en helhet, som vel også jeg har vært med på å lage.

Hva jeg er sikker på: Alt som står på linjene, bør være korrekt, og ikke som her, med typiske ordrettingsprogramfeil som «brukt» istedenfor «brakt» og haugevis med elendig kommasetting. Et korstog neste!

AV AASNE JORDHEIM

Nye bøker av forskere

ARVE HJELSETH og AKSEL TJORA
Innspill og utspill. Samfunnsvitene som samfunnskritiker
Universitetsforlaget, 2020
214 sider
Veil. pris: kr 399

Forfatterne er aktive debattanter, og de ytrer seg ofte med forankring i sosiologien. I boka ser de ikke minst på kronikkformatet som godt egnet for samfunnsvitene til å delta i offentligheten. Ved å diskutere ulike sider ved kronikker de selv har skrevet, viser de ifølge forlaget hvordan fagkunnskap kan omsettes til innspill og utspill. Arve Hjelseth er førsteamanuensis i idretts sosiologi, og Aksel Tjora er professor i sosiologi, begge ved NTNU.

IDA BULL
Lokalsamfunnet i verden
Novus forlag, 2020
191 sider
Veil. pris: kr 285

Undertittelen angir temaet for boka: *Norsk lokalsamfunns plass i den første globaliseringen på 1600- til 1800-tallet*. Forlaget utdyper at boka handler om hvordan lokalsamfunn ble påvirket av at Norge ble trukket inn i verdenshandelen etter oppdagelsen av sjøveien til Asia og Amerika, og før industrialiseringen nådde landet. Migrasjon og handel endret forbruk, sosiale, kulturelle og økonomiske forhold i norske lokalsamfunn. Ida Bull er professor emerita i historie ved NTNU.

Ledere uten verktøy

Mange ledere i akademia går rett inn i rollen uten erfaring. De får ikke lederstøtte, og de ansatte vil ikke ledes. Hvordan kan det da gå bra? spør Jørgen Lund.

Det knytter seg i sum store forventninger og krav til instituttledere i universiteter og høyskoler. Jeg var ikke forberedt på hvor omfattende disse kravene er, og ble overrasket over den virkeligheten jeg møtte.

Denne kronikken bygger på en undersøkelse jeg har gjort om hvilke muligheter ledere i akademia har til å lede kunnskapsmedarbeidere. Undersøkelsen består av 14 intervjuer med instituttledere og medlemmer av rektoratet ved tre universiteter og tre høyskoler, samt intervjuer med sju ansatte i vitenskapelige stillinger.

Etter hvert som disse krevende forholdene gikk opp for meg, begynte jeg å stille spørsmålet om det overhodet ville være mulig å mestre alle de ulike forventningene med det forholdsvis store personalansvaret de fleste instituttledere har. I tillegg til å ha ansvaret for å organisere ressursene godt, ta strategiske valg, følge opp kvalitetskrav og sikre undervisningens og forskningens kår best mulig, er det til dels

store personalutfordringer som møter mange instituttledere.

Det har følgelig blitt stadig klarere for meg at disse forventningene neppe er bærekraftige i det lange løp med mindre det gjøres en del strukturelle og organisatoriske endringer ved instituttene.

En nesten umenneskelig oppgave

Som instituttleder forventes det som et minimum at man er god på strategisk retning, ressursorganisering, faglig feedback og individuell hjelp og støtte når problemer tårner seg opp. Men i lys av tradisjonen med forskningens/forskerens frihet er det i virkeligheten lite rom for ledelse.

Instituttlederen kan i noen grad påvirke kulturen og kollegialiteten, men det er liten mulighet for individuell påvirkning og svært begrenset styringsmulighet. I tillegg møter mange instituttledere motstand mot styringssystemer som kan hemme den frie forskningen og den forskningsforankrede

autonomien. Instituttlederen har slik sett svært liten formell makt, noe denne uttalelsen fra en instituttleder illustrerer: «På grunn av stor faglig autonomi hos ansatte kan ikke ledere bruke autoritær makt – de må kunne overbevise. Man må skaffe seg sosial innflytelse og anerkjennelse gjennom å vinne andres tillit og selvstendige vilje til å underkaste seg lederens vilje. Mange ledere med endringsplaner stoppes av den innflytelsen mange ansatte har på hverandre gjennom enighet om noen grunnleggende politiske saker.»

Kunsten å lede er følgelig ideelt sett å kunne se hver enkelt autonome medarbeider og forstå

AV JØRGEN LUND,
tidligere institutt-
og forskningsleder,
nå veileder i
bedriftsutvikling
jorgen1206@gmail.com

«Det er som om man fra toppledelsens side forventer at når man har funnet en person man tror egner seg til å lede et institutt, så vil det fungere godt av seg selv uten noen form for oppfølgingsplan eller organisert støtte.»

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

hva som driver eller begrenser denne personen. Det er i seg selv en formidabel oppgave – ja, i mange tilfeller nesten umulig å leve opp til med så mange ulike personlighetstyper og behov som en leder møter blant vitenskapelig ansatte.

Manglende støtte

Denne problemstillingen forsterkes av at de fleste som ansettes eller velges som instituttledere, så å si står uten ledererfaring. I de aller fleste tilfellene får de heller ikke tilbud om lederstøtte eller personlig utvikling som leder. Det er som om man fra toppledelsens side forventer at når man har funnet en person man tror egner seg til å lede et institutt, så vil det fungere godt av seg selv uten noen form for oppfølgingsplan eller organisert støtte. Virkeligheten er ganske annerledes. Denne uttalelsen fra en instituttleder illustrerer poenget:

«Mange vet ikke hva ledelse bør være i praksis når de trer inn i stillingen første gangen, og de får heller ingen veiledning eller støtte i den nye rollen. Bare noen ytterst få toppledere legger vekt på å skape et team av de forskjellige avdelingslederne som kan brukes til å utveksle ledererfaringer og styrke hverandres lederutvikling.»

Hvor langt kan strikken tøyes?

Skal du klare å tilfredsstille forventningene til ledelse i akademien i dag, står du antagelig overfor en nesten umulig oppgave. Det ser ut til å være så krevende at du omtrent må være et supermenneske for å lykkes over lengre tid og overfor mange ulike personligheter og problemsituasjoner. Mange tar etter hvert innover seg disse formidable prestasjonskravene, nærmest uten å reflektere over realiteten i det. Som en instituttleder sier det:

«Lederens oppgave på instituttet er å tilrettelegge slik at ansatte kan prestere best mulig. Å bli sett og anerkjent er utrolig viktig å bidra med som leder – gi feedback på det som

presteres. Det er viktig å sette tydelige mål, klargjøre hvilke rammer de jobber innenfor, og å gi støtte og backing på det – det vil si at det som gjøres, blir vurdert og tilbakemeldt.»

Hvor lett lar det seg gjøre med personalansvaret for 30 og flere medarbeidere, samtidig som lederen driver egen forskning parallelt?

Tar du den, så tar du den

Så hva er løsningen? Vi må først og fremst slutte å tro at ledere skal kunne lede alle slags medarbeidere i en hvilken som helst kontekst. Da fungerer neppe vedkommende som leder. Da springer egentlig bare lederen etter sine medarbeidere og forsøker å tekkes dem.

Som en vitenskapelig ansatt sa det: «Hvis du skårer høyt på vennlighet, betyr det at du har mislykkes som leder.»

Det er lite forskning å støtte seg på når det gjelder ledelse i akademien. Den som ser ut til å komme nærmest i å forstå hva som kreves av en instituttleder i dagens akademien, er tidligere leder av Innovasjon Norge – Anita Krohn Traa-Seth. Slik formidler hun sine topplererfaringer i boka *Kamel uten filter* (Aschehoug 2019):

«Som leder er det å håndtere relasjoner en stor del av jobben. Jeg vil nesten si at det er jobben. Men du får ikke med deg alle.» (Min utheving.)

Hva kan gjøres?

Ledere må få hjelp til å forstå hvordan de kan bygge gode relasjoner og sunne forventninger i den organisasjonen de skal lede. Det handler blant annet om å forme en god misjon for sin ledelse – det vil si hva de ønsker å få til sammen med medarbeiderne. Det blir viktig å kommunisere denne misjonen til de ansatte slik at de forstår helt tydelig hva som forventes i den virksomheten de jobber i. Da kan de fritt vurdere om det passer for dem, eller om de vil trives bedre et annet sted med en annen visjon og ledelsesmisjon. Friheten til å velge og bevissthe-

ten om eget bidragsansvar til arbeidsmiljø, samarbeid og trivsel blir nok viktigere fremover når det blir tydeligere at kravene til ledere i mange tilfeller har tatt en usunn retning.

Men det betyr ikke at høyskoler og universiteter skal redusere forventningene til ledere, men kanalisere dem på en mer gjennomtenkt og realistisk måte og være mer opptatt av lederstøtte. Dessuten må personalansvaret reduseres for instituttledere. Når det er blitt så krevende å lede kunnskapsmedarbeidere, bør en instituttleder ikke ha personalansvaret for flere enn ti medarbeidere. Det handler selvsagt også om selve rekrutteringen av ledere og hvordan det bør skje. De fleste instituttlederne velges i dag, mens noen tilsettes. Det er svært ulike meninger om hva som er best. I de tilfellene det velges instituttledere, ser det ikke ut til å være en god løsning å fortsette med en nærmest roterende ordning blant vitenskapelig ansatte.

En lengre versjon av kronikken er å finne på Forskerforum.no under tittelen «Er det mulig å lede forskere». Red.

Jeg håper høyere utdanning ikke blir som før

Kan det bli slutt på hamsterhjul og sandpåstrøing? Hilde Larsen Damsgaard håper det blir en varig endring i høyere utdanning.

HØYERE UTDANNING: Når koronakrisen er over, håper jeg vi fortsetter med mye av det vi har begynt med i høyere utdanning, og slutter med mye av det vi etter min oppfatning har holdt på med altfor lenge. Når mye står på spill, når vi erfarer store endringer, kan det også danne grunnlag for et kritisk blikk på gjeldende praksis innenfor utdanningssektoren. I dette debattinnlegget skal jeg utdype mine refleksjoner rundt dette.

Vilje til endring

I forbindelse med koronakrisen har ansatte i høyere utdanning vist stor omstillingsevne. På få uker har det nærmest foregått en digital revolusjon. Vi tar oss frem i det digitale landskapet, prøver ut nye verktøy, underviser og veileder studenter på nye måter. Vi deltar i workshops og webinarer og tilegner oss både ny kunnskap og nye erfaringer i rekordfart. De endringene som nå har skjedd på kort tid, ville det trolig ellers ha tatt år å få til. Jeg håper høyere utdanning fortsetter å vise vilje til forandring og evne til å snu seg raskt rundt når det trengs, både når det gjelder egen virksomhet, og når det gjelder ansvaret for å drive bærekraftig og miljøvennlig.

Fra «jeg» til «vi»

De sjumilsstegene vi nå tar, er en dyd av nødvendighet. Det er ikke lenger mulig å avvise digitale verktøy med det som begrunnelse at «dette er ikke noe for meg». Vi beveger oss nå fra en praksis der vi har jobbet mye alene med undervisning i våre «egne» klasserom, til i mye større grad å etablere en

AV HILDE LARSEN DAMSGAARD, dosent og studie-kvalitetsleder på Universitet i Sørøst-Norge

felles praksis der digitale verktøy åpner nye dører. Jeg håper vi fortsetter å dele med hverandre, hjelpe hverandre og lete etter gode løsninger sammen også etter koronatilstanden. Jeg håper at bevegelsen fra «jeg» til «vi» har kommet for å bli.

Dessuten håper jeg vi beholder det blikket vi nå nærmest kollektivt retter mot studentene, og fortsetter å prioritere arbeid med å etablere nye faglige fellesskap preget av samarbeid om læring og læringsomgivelser. Da blir det mulig å gi honnørordet kvalitetskultur et mer forpliktende innhold, og da blir muligheten til å mestre utdanningen kanskje mer reell for flere studenter. Samtidig håper jeg at vi i fellesskap fastholder at digitalisering fra nå av ikke alltid kan være svaret. Det digitale er ikke nødvendigvis alltid det beste. Når koronakrisen er over, digitaliserer vi forhåpentligvis mer enn tidligere, samtidig som vi fastholder former for undervisning, samarbeid og nærhet som skjerm møtene ikke gir oss. Jeg ønsker meg derfor en kombinasjon av iver, nysgjerrighet, bevegelse og kritisk refleksjon.

Byråkratisering

Nå når digitaliseringsvinden blåser over landet, når vi kollektivt sier ja til mye nytt, er tiden også inne til å se kritisk på deler av vår vanlige hverdag og si nei til mye av det som lenge har preget høyere utdanning. For eksempel at vi

forholder oss til mye som trolig hadde gått over av seg selv hvis vi hadde latt det bli liggende urørt. Vanligvis bruker vi mye tid på ad hoc-pregede arbeidsoppgaver og på å forflytte oss mellom campus i store universiteter. Vitenskapelig ansatte får stadig mer administrativt ansvar. Det foregår en taus forskyving av ansvar og arbeid. Dette stjeler tid fra kjerneoppgavene i akademien. Vi bruker mye tid på å lese og svare på mailer som i liten grad angår kjernevirksomheten vår. Vi tilbringer time etter time i møter, noen av dem uten hode og hale og med få konsekvenser for den faglige driften. Mange rapporterer i mengder uten at det er mulig å se hva rapporteringen fører til. Kanskje kan vi huke av i et kvalitetssikringssystem, men om det bedrer kvaliteten, er heller tvilsomt. Vi byråkratiserer og byråkratiseres rett og slett mer. Mye av dette håper jeg vi slutter med.

Poeng trumfer kvalitet

Etter at koronakrisen er over, håper jeg at vi langt oftere spør hva vi skal, må og vil bruke tiden vår til. Det innebærer at hvorfor blir et dominerende spørsmål, og at svaret på dette spørsmålet i større grad er et felles anliggende for ledere, vitenskapelig ansatte og administrasjon. Jeg håper vi sammen setter på bremsene og hjelper hverandre til å unngå å bli fanget i et hamsterhjul som bare går fortere og fortere rundt. Det kan bety at vi i økende grad må protestere mot at utdanningssystemet primært styres av krav om målbarhet, effektivitet og nytte, uten at vi diskuterer hvem det er nyttig for. Jeg har også et ønske om at vi snart tar inn over oss at vi blir fattigere hvis kvalitet begrenses

til å handle om struktur, størrelse, mengde og lønnsomhet. Det er på tide at kvalitetsbegrepet i langt større grad knyttes til innholdet i virksomhetene våre, til det livet som leves innenfor rammene vi omgir oss med. Lenge har det forstått som om kvalitet handler mer om hvor mange publikasjonspoeng som produseres enn om innholdet i det vi skriver. Lenge har kvalitet forstått som lønnsomhet og studiepoengproduksjon trumfet kvalitet forstått som dannelse og evne til kritisk tenkning. Jeg håper vi snart slutter å la tellekanttenkningen dominere og ikke fortsetter å styre høyere utdanning ut fra et tanke sett som i utgangspunktet ikke var ment for, og heller ikke passer godt for, akademisk virksomhet.

«Hvor ble det av vektleggingen på demokrati, medbestemmelse og medborgerskap i akademiske institusjoner?»

Motstridende krav

Oftest tas beslutninger i akademien langt unna der de skal settes ut i livet. En rekke dilemmaer transporteres dermed stadig fra dem som beslutter, til dem som skal utføre. Et eksempel er kravet om økt gjennomstrømming som skal realiseres i en mangfoldig studentgruppe samtidig som ressursene reduseres. Et annet eksempel er de motstridende kravene om det eksellente og det effektive og motsetningen som ligger i forventningen om at utdanningssystemet skal dyrke det unike og samtidig favne alle. Dilemmaet transporten

«Det foregår en taus forskyving av ansvar og arbeid. Dette stjeler tid fra kjerneoppgavene i akademien.»

Gjør utlysningene åpnere!

Utlysninger av stipendiatstillinger utformes slik at de kan ekskludere gode søkere, mener medlemmer i Akademiet for yngre forskere.

AV GURO BUSTERUD, INGRID LOSSIUS FALKUM, LINA INGEBORGRUD OG MARTE CECILIE WILHELMSSEN SOLHEIM, alle medlemmer i Akademiet for yngre forskere

kan skape maktesløshet og avmakt og bør utsettes for et felles kritisk blikk. Hvordan forvaltes forholdet mellom makt og ansvar innenfor høyere utdanning? Hvor ble dialogen om veivalg og våre felles utfordringer av? Jeg håper vi slutter med en praksis der vitenskapelig ansatte selv må finne ut av hvordan dilemmaene skal håndteres. Jeg håper vi i mye større grad samarbeider om hvordan ambisjoner skal realiseres, og hvordan tilgjengelige ressurser skal benyttes.

Manglende medvirkning

I vår vanlige hverdag blir vi for sjelden bedt om å mene noe om saker mens de utredes. Når de i realiteten allerede er nesten avgjort, kan det hende vi blir spurt. Og da bruker vi tid til å respondere til ingen nytte. Fora som kalles medvirkning, blir kanskje heller sandpåstrøing. Hvor ble det av vektleggingen på demokrati, medbestemmelse og medborgerskap i akademiske institusjoner? Den såkalte demokratiseringen av høyere utdanning innebærer at det har foregått en forflytning av definisjonsmakt. Eksterne aktører, ledelse og administrasjon har i mange sammenhenger langt mer innflytelse enn vitenskapelig ansatte. Det fører til at sistnevnte gruppe i mindre grad er med på å legge premissene og sette dagsordenen. Jeg håper at vi kollektivt sørger for at vitenskapelige ansatte fremover ikke settes på sidesporet.

Hvis jeg får mine ønsker oppfylt, fortsetter høyere utdanning å være i bevegelse. Jeg håper denne bevegelsen innebærer at vi i fellesskap også i fremtiden sier ja til studentsentrering, deling og samarbeid. Samtidig håper jeg at den omveltningen vi nå har erfart, gjør at vi sammen sier nei til økt dilemmatransport, taus makt- og ansvarsforskyving, hamsterhjul og sandpåstrøing. Håpet er at høyere utdanning ikke blir som før.

REKRUTTERING: I stadig flere utlysninger til stipendiatstillinger står det at publikasjonsliste skal legges ved søknaden. Et raskt søk på stillingsutlysninger på Jobb Norge viser at dette er gjeldende praksis ved alle de større universitetene i Norge. Utlysningstekstene er basert på universitetenes maler, og NTNU har for eksempel følgende formulering i sin mal for utlysningstekst for ph.d.: «Publikasjoner og andre vitenskapelige arbeider som du ønsker det skal tas hensyn til ved vurdering, må følge søknaden.» I den engelske malen er dette formulert enda tydeligere som et krav: «Publications and other scientific work must follow the application.» Ikke overraskende har dette ført til at ph.d.-utlysninger ved NTNU oppgir at det ved søknaden skal legges ved «fullstendig liste over publikasjoner», «et utvalg av inntil fem relevante vitenskapelige arbeider, inkludert masteroppgaven», eller «inntil fem vitenskapelige publikasjoner». Noen utlysninger er rundere formulert, slik som denne ved universitetet i Agder: «eventuelle vitenskapelige arbeider, forskning og utviklingsarbeid, samt liste over disse legges ved søknaden». I mal for stillingsutlysninger ved UiO står det at «eventuell publikasjonsliste» kan legges ved søknaden.

Uheldige signaler

Vi mener slike formuleringer i ph.d.-stillingsutlysninger er problematiske, og at de kan få utilsiktede konsekvenser. For det første er det ikke et formelt krav om å ha vitenskapelige publikasjoner for

å ansettes som ph.d.-stipendiat. For det andre kan slike formuleringer gi uheldige signaler til mulige søkere og påvirke hvem som velger å søke. I *Retningslinjer for ansettelse i postdoktor- og stipendiatstillinger ved UiO* fremgår det at det ved vurdering av søkere til stipendiatstillinger skal legges vekt på kandidatens forutsetninger for å gjennomføre forskerutdanningen (vår utheving). Det formelle kravet for opptak til forskerutdanning er fullført mastergrad med god karakter (vanligvis minst B i snitt). Dersom det oppleves som et krav – eller i hvert fall som en viktig kvalifikasjon – å kunne vise til tidligere vitenskapelige arbeider i form av en publikasjonsliste, kan dette hindre vel så kvalifiserte kandidater i å søke på stillingen. Det kan også være et kjønnsaspekt i slike formuleringer, da det er en kjent sak at kvinner i større grad enn menn kvier seg for å søke stillinger der de oppfatter at de ikke fyller alle kvalifikasjonskravene.

Problematiske femårsgrense

For utlysninger til førsteamanuensisstillinger er det vanlig praksis og en forventning om at søkere skal legge ved oversikt over publikasjoner. I disse utlysningene er det likevel problematisk at det er siste års publikasjoner det legges vekt på. Ved Det humanistiske fakultet ved Universitetet i Oslo står det for eksempel i malen for kunngjøringstekster for førsteamanuensisstillinger at man ved vurdering av kvalifiserte søkere vil legge vekt på «vitenskapelig produksjon innenfor [fag og fordypning], med

særlig vekt på de siste fem års produksjon». Det å legge særlig vekt på produksjon de siste fem år kan være uheldig for kandidater som for eksempel har fått barn i løpet av denne perioden. Poenget med en slik formulering er, slik vi forstår det, at kandidater skal kunne vise til vedvarende produksjon, og at yngre, lovende kandidater med en mindre omfattende vitenskapelig produksjon totalt sett skal kunne konkurrere med eldre, mer erfarne kandidater. Samtidig innebærer en slik tidsmessig avgrensning en kraftfull favorisering av søkere som har hatt en optimal arbeidssituasjon for vitenskapelig produksjon de siste årene, med få andre forpliktelser enn egen publisering. Koronakrisen (og andre ekstraordinære situasjoner) kan dessuten gi ekstra utfordringer når det gjelder vektlegging av siste års publikasjoner; med hjemmekontor får kandidater med omsorgsoppgaver begrensede muligheter for forskningsproduksjon, og dette ser ut til å gjelde kvinner i større grad enn menn, jf. debatten i Inside Higher Ed og Khrono.

Etterstrebe bredt spekter

Som vi har påpekt, er det flere utfordringer knyttet til utlysninger av vitenskapelige stillinger. Et skritt i riktig retning vil være å utforme malene for stillingsutlysninger på en måte som oppfordrer et bredt spekter av kandidater til å søke. Dersom enkelte arbeidsgivere ønsker å se en eventuell publikasjonsliste hos søkerne, bør det presiseres tydelig at dette ikke er et avgjørende krav for kvalifisering til stillingen. Videre må søkere til førsteamanuensisstillinger oppfordres til å informere om fravær knyttet til svangerskap og omsorg for barn, og dette må tas eksplisitt inn i den sakkyndige komiteens vurdering av vitenskapelig produksjon.

«Det er en kjent sak at kvinner i større grad enn menn kvier seg for å søke stillinger der de oppfatter at de ikke fyller alle kvalifikasjonskravene.»

«Arme menneske, ulykkelige Harald Andresen, sjef for Universitetsbibliotekets tidsskriftavdeling, som får hele denne syndflod inn over seg hver dag.»

«Intet menneske har han gjort foretred, men postsekkene kommer veltende over ham, tonnevis av skriftsaker fra menighetsblader til nakenjournaler i en evig strøm, alt skal sorteres i bunker, legges på hyller.» Biletet og sitata er henta frå ein artikkel i Dagbladet 22. august 1964. Teksten er signert «Miguel», og er akkompagnert av ei rekke foto av bibliotekar Harald Andresen, som viser fram bladavdelinga ved Universitetsbiblioteket (UB) i Oslo. Med breie penselstrøk skildrar teksten kor nedlest heile Noreg og spesielt bibliotekar Andresen er av publikasjonar, for etter lova skulle alt som vart trykt i meir enn 50 eksemplar, sendast til UB:

«Bare fagfortegnelsen for Oslo viser seks hundre blader og tidsskrifter av en slik størrelsesorden at de opererer med kontoradresse og telefon. Det er blader for hver idrett. Det er blader for alle slags lidelser. Det er blader for alle legemsdeler ('Fotbladet' for føttene, 'Hjerte-Bladet' for hjertet, 'Munnpleien' for munnen). Der er aviser for alle fag ('Murmesteren', 'Murnernes Fagblad', 'Norsk Feierblad', skotøyblad, skredderblad, urmakerblad, pølsemakerblad, bakerblad, artilleri-blad, drosjeblad, fiskeblad, kopper- og blikkenslagerblad). Fangene på Botsfengselet har også sitt blad. Så er det blader med romantiske navn og bankende hjerter bak: 'Lys over Land', 'Lys og Liv', 'Lys over Norge', 'Solgull', 'Solstrålen', 'Barnevennen', 'Den sykes venn', 'Den unge soldat', 'Menneskevennen', 'Mellom brødre', 'Mellom oss' og 'Mellomkirkelig nytt'.»

Artikkelen opplyser oss om at UB har teke i bruk teknologien mikrofilm for å spare plass. Og nokre publikasjonar må låsast ned for å ikkje verte stolne, spesielt nakenjournalar og våpenblad.

Men den overfløynde bibliotekaren finn heldigvis mening i innsamlinga og arkiveringa: «Jeg tror alt her kommer til nytte», seier han, og held fram: «En eller annen gang er det lest av noen – eller vil bli lest.»

Hjernekraftprisen 2020

Send inn ditt bidrag til Hjernekraftprisen 2020! Frist for innsending av bidrag er fredag 4. september. Prisen er en formidlingspris og alle medlemmer kan sende inn bidrag uavhengig av stilling og arbeidssted. Prisen er på til sammen 200 000 kr. og tildeles én eller flere vinnere.

Formålet med Hjernekraftprisen er å synliggjøre hvilken rolle forsknings- og utviklingsarbeid har i samfunnet og hvilken viktig jobb våre medlemmer gjør på mange områder. Bidraget skal være en fortelling om hvorfor forskning og utviklingsarbeid (FoU) er viktig og hvilken betydning det har for samfunnet.

Bidrag kan formuleres i ulike sjangre og medier; i form av en kronikk, et essay, en video, i bilder, eller på andre måter som er egnet til å få frem betydningen av FoU-aktivitet. Les mer på forskerforbundet.no.

Revidert budsjett:

– Ville prioritert annerledes

Regjeringen la 12. mai fram sitt forslag til Revidert nasjonalbudsjett for 2020. De største satsingene innenfor forskning og høyere utdanning, er penger til 4000 nye studieplasser og 250 nye rekrutteringsstillinger (stipendiater og postdoktorer). Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind er glad for økte midler, men uenig i prioriteringen.

– I den situasjonen universitetene og høyskolene er i nå, ville jeg ikke prioritert å bruke en kvart milliard i året på flere rekrutteringsstillinger, sier Guro Elisabeth Lind. Hun mener institusjonene trenger pengene for å sikre høy kvalitet på forskning og undervisning i tiden framover.

– Universitetene og høyskolene er i en vanskelig økonomisk situasjon, etter må-

neder med store ekstrautgifter. Samtidig har de krevende oppgaver foran seg, knyttet til omorganisering av undervisning og viktig forskningsaktivitet. Da mener jeg flere rekrutteringsstillinger er å starte i feil ende, sier hun.

Rentekutt: Få boliglån fra 1,39 %

Med Unio-avtalen med Nordea Direct Bank får du en av landets laveste boliglånsrenter og flere andre bankfordeler.

Nå tilbyr Nordea boliglån for alle fra 1,39 % rente, og boliglån til deg som kjøper første bolig fra 1,35 %. Har du boliglån kan det være mange tusen kroner å spare hvert eneste år ved å flytte lånet ditt til medlemsbanken!

Det er enkelt å flytte boliglånet. Søknaden er unnagjort på noen minutter og tilbudet du får er helt uforpliktende. Nå er det heller ikke noe etableringsgebyr og banken ordner alt det praktiske med å flytte boliglånet. Du finner informasjon om bankavtalen på Forskerforbundets nettsider, eller på nordeadirect.no under medlemstilbud.

Rettigheter for stipendiater og postdoktorer

– Vi får mange henvendelser fra stipendiater og postdoktorer om muligheten for forlengelse i forbindelse med koronapandemien. Vi har derfor laget en oversikt over rettigheter for ansatte i slike rekrutteringsstillinger, som vi tror også arbeidsgivere vil ha nytte av, sier spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng. Han er spesielt opptatt av å avklare misforståelser om at en forlengelse for postdoktorer som er forsinket, forplikter arbeidsgiver til å ansette postdoktorer fast.

– Det er ikke slik at postdoktorer som får forlenget sin åremålsstilling, får rett til fast

stilling. En slik forlengelse medfører ingen endringer i det arbeidsrettslige forholdet. Det er svært viktig at arbeidsgiverne er klar over dette, slik at alle postdoktorer får anledning til å fullføre løpet sitt, understreker Iddeng. Les notatet på våre nettsider, forskerforbundet.no.

– Klokt av Raja

Tirsdag 5. mai ble det klart at regjeringen lar være å gjennomføre en regionreform på kulturfeltet. Kulturminister Abid Raja sier til NRK at bakgrunnen er den massive motstanden blant kulturinstitusjonene.

– En klok beslutning av kulturministeren, sier Forskerforbundets leder Guro Elisabeth Lind. Forskerforbundet var blant høringsinstansene som mente staten fortsatt burde ha hovedansvaret for kulturfeltet.

– Anbefalingen fra våre lokallag i kultursektoren var klar: Statlig ansvar og finansiering gir større forutsigbarhet for kulturinstitusjonene. Jeg vil rose Abid Raja for å ha lyttet til kultursektoren og droppet denne omstridte reformen, sier Lind.

Nytt fra Hovedstyret

På digitalt styremøte 6. mai har Forskerforbundets hovedstyre vedtatt høringsuttalelse om forslag til ny lov om universiteter og høyskoler og innspill til stortingsmelding om styringspolitikk for statlige universiteter og høyskoler.

Hovedstyret vedtok etiske retningslinjer og rutiner for varsling i Forskerforbundet. Styret drøftet også innhold, prosess og finansiering for en forskermelding, og ekstraordinære medlemsrekrutteringstiltak. Årsregnskapet for 2019 ble godkjent og legges fram for Representantskapet 2021 for endelig vedtak.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet er landets** største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet har over 23 000** medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- **Forskerforbundet arbeider for** høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

På grunn av koronasituasjonen har Forskerforbundet avlyst alle sentrale kurs og seminarer til og med 30. juni.

Vi gjennomfører for tiden en rekke webinarer for tillitsvalgte. Disse annonseres på kurssidene våre. Følg med på våre nettsider for oppdatert informasjon: forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepoeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2019–2021: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristin Dæhli, NTNU (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Sebastian Eiter, NIBIO, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Belinda Eikås Skjæstad, Universitetet i Oslo, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Lena Marie Kjøbli, NMBU (1. vara) Berit Bratholm, Universitetet i Sørøst-Norge (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET: Generalsekretær:** Hilde Gunn Avløyp.

Stab: Kommunikasjonsleder Lars Kolltveit. **Arbeidslivsavdelingen:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, forhandlingsjef Jorunn Solgaard, seniorrådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, seniorrådgiver Vegard Thorbjørnsen, fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen. **Organisasjonsavdelingen:** organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Nina Fjeld, seniorrådgiver Synne Freberg, rådgiver Brit Helen Hesselberg, informasjonsleder Unn Rognmo, seniorrådgiver Renate Storli. **Administrasjonsavdelingen:** administrasjonssjef Birgitte Olafsen, fagansvarlig HR og administrasjon Kjetil Tønseth Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, konsulent Marit Sømmer, IT-rådgiver Øyvind Åsebøstøl, IT-konsulent Øyvind Åsebøstøl, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomirådgiver Lina Haugland, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, økonomikonsulent Sofie Kjellgren, fagansvarlig medlemservice Linda Pettersson, konsulent Trinelise Aikio, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Inger Marie Højfeldt, seniorkonsulent Tore Sandnes, seniorkonsulent Ane Rinnaas Skuseth.

Rekordstor hjernekraft

Bidragene strømmer inn til Hjernekraftprisen 2020.

– Det er tøffere konkurranse enn noen gang, og det skyldes nok både økt prisbeløp og økt renommé, sier prisansvarlig Kari Folkenborg.

FOTO: JULIA LODGE/FORSKERFORUM

– Bare en uke etter kunngjøringen av årets pris hadde vi mottatt ti bidrag, og det strømmer på. Det har ikke skjedd før.

Det forteller Kari Folkenborg, spesialrådgiver i Forskerforbundet og ansvarlig for arbeidet med Hjernekraftprisen, Forskerforbundets egen forskningspris.

– Det viser at Hjernekraftprisen har blitt en viktig pris for våre medlemmer. For det første er den blitt en tradisjon, i år deles den ut for åttende gang. For det andre doblet vi i fjor prisbeløpet til 200.000 kroner. Og for det tredje deles prisen ut på vårt Forskningspolitiske seminar, foran et stort publikum. Alt dette tror jeg har bidratt til å øke prisens renommé, sier Folkenborg.

Målet med prisen er å få løfte fram det viktige samfunnsoppdraget Forskerforbundets medlemmer utfører. Håpet er at prisen bidrar til å etablere en større forståelse for hvor viktig satsing på FoU og kunnskap er for samfunnet. Folkenborg forteller om mangfoldige og kreative bidrag.

– Prisen er ikke en tradisjonell forskningspris. Bidragene skal være korte og det legges stor vekt på fortellerglede og hvordan forskningen formidles til et allment publikum. Vi får inn filmer, lydklipp og tegneserier i tillegg til de mer tradisjonelle tekstbidragene. Spennet i tematikk er stort, fordi prisen samler forskere og kunnskapsarbeidere på tvers av fag og sektorer. Slik speiler prisen bredden i Forskerforbundets medlemsmasse, forklarer Folkenborg.

En rask titt på tidligere vinnerbidrag bekrefter dette. Her dukker titler som «Barn, botox, alkohol og gambling», «Superlarvene redder matav-

fallet», og «Historiske toll og anløpslister» opp. Og i år er det grunn til å vente seg rekordmange bidrag.

– Kanskje har denne spesielle våren gjort at noen har mer skriveitid enn normalt? Vi gleder oss i hvert fall veldig til juryarbeidet i høst, og håper at så mange som mulig sender inn bidrag før fristen 4. september, oppfordrer Kari Folkenborg.

Hjernekraftprisen

- Startet som et produkt av Forskerforbundets Hjernekraftkampanje, men har nå status som et selvstendig prosjekt
 - Har som formål å synliggjøre viktigheten av FoU-arbeid i samfunnet, både nasjonalt og globalt
 - Alle medlemmer av Forskerforbundet kan sende inn bidrag, alene eller sammen med andre
 - Utlyses denne våren for 8. gang
 - Prisen er i år på totalt 200.000 kroner, og deles ut på Forskningspolitisk seminar i november
 - Juryleder er tidligere forskningsminister Tora Aasland
 - Bidrag sendes til post@forskerforbundet.no innen 4. september.
- Du finner mer info om prisen, og tidligere prisvinnere, på våre nettsider

Å gi med den ene hånda ...

Arbeidsledigheten er nå rekordhøy, det samme er årets søkertall til høyere utdanning. Tallene fra Samordna opptak, som ble kjent 24. april i år, viser en vekst på rundt ni prosent sammenlignet med 2019.

De siste tiårene har vist en klar tendens til at vi i nedgangstider søker oss til utdanning som et godt, alternativt sysselsettingstiltak. Når usikkert arbeidsmarked gir utrygge arbeidsplasser, permitteringer og høy arbeidsledighet, kan UH-sektoren tilby studier som gjør oss mer attraktive for arbeidsmarkedet og styrker kompetansen i samfunnet, i kombinasjon med meningsfull egenutvikling.

Men, er det logikk når regjeringa forventer at sektoren skal sysselsette flere og færre skal gjøre jobben?

4000 nye studieplasser ...

I revidert nasjonalbudsjett, som ble framlagt 12. mai, øker regjeringen antall studieplasser med 4000. «Dette har ikke bare vært å øke antall sitteplasser på en lesesal, men å komme opp med studieplasser til jobber Norge trenger fremover» sa Henrik Asheim til Aftenposten 6. mai i år.

De nye studieplassene skal være på plass fra studiestart i høst. UH-sektoren har gjennom årene vist vilje og evne til å tilpasse seg samfunnets skiftende behov, som ved økt søkertall og behov for faglige (om)prioriteringer. Slik er det også i dag – jeg er sikker på at sektorens ledere og ansatte vil gjøre hva de kan for å gi et best mulig tilbud kommende semesterstart.

Samtidig er det viktig å se at jobben for å få til dette skal gjøres av noen. «Noen» er alle de som skal lage gode og relevante undervisningsopplegg, som skal få på plass tilstrekkelig antall kvalifiserte ansatte, som skal skaffe og tilrettelegge undervisningsarealer, arbeidsplasser med mer.

... og kutte i byråkratiets navn

Det er i en normalsituasjon krevende å endre og øke aktivitet med korte frister, særlig for virksomheter som har høye kvalitetsmål. Nå er vi ikke i en normalsituasjon, og det er virkelig prisverdig å se hvilken innsats og lojalitet offentlig ansatte i alle sektorer har vist for å støtte opp om samfunnets behov de siste månedene. De har virkelig fått vise sin samfunnsrolle og at de tar det ansvaret som ligger til den.

Gamle og nye ansatte i UH-sektoren skal i den knappe tiden fram til studiestart i august tilrettelegge for økt studiekapasitet fra sine kjøkkenbord og kjellerstuer. Det blir et viktig lederansvar å passe på at dette skjer uten å gå ytterligere på akkord med faglig kvalitet og ansattes helse og livssituasjon.

I denne sammenhengen er det urovekkende å lese Asheims partikollega, Stefan Heggelund, sin manglende forståelse for rollen offentlig sektor har for å sikre samfunnets borgere i med- og motgangstider. I en uttalelse til Aftenposten 10. mai sier han: «Offentlig sektor må fremdeles effektiviseres, og vi må gjøre mer. Derfor mener jeg vi bør doble ABE-reformen.» Denne uttalelsen kommer altså samtidig med at hans egen regjering gir insitatment for å øke innsatsen og styrke viktige samfunnsinstitusjoner, som blant andre UH-sektoren er.

Heggelund setter likhetstegn mellom økonomiske kutt og effektivisering. Han slår indirekte fast at offentlig sektor er ineffektiv og «byråkratisk» (i motsetning til andre sektorer?). Det gjør han uten å vise til hvordan

AV KRISTIN DÆHLI,
nestleder i Forskerforbundet

«... er det logikk når regjeringa forventer at sektoren skal sysselsette flere og færre skal gjøre jobben?»

offentlig sektor på kortest mulig varsel har tilrettelagt for å møte dagens helseutfordringer, og uten å se til sektorens særegne roller og ansvar. Hans eneste hensikt synes å være forventninger om å finne ressurser til andre, udefinerte formål. Dette er lettvektig politikk og fungerer sjelden motiverende for dem som jobber mer enn noen gang før. Det synes nødvendig å minne om at langvarig utarming av sektoren vil kunne koste samfunnet dyrt.

Jeg vil også minne om Asheims formål med å øke årets studentopptak, nemlig «... å komme opp med studieplasser til jobber Norge trenger fremover ...». De som skal bygge landets framtid, trenger motivasjon og støtte fra politisk ledelse, ikke stadige hint og tiltak som drar i den andre retningen.

Med forventninger om mer politisk klokskap og visshet om at vi vil bidra til å løfte samfunnet opp og framover, benytter jeg anledningen til å ønske alle en riktig god sommer!

KRITIKK OG DEBATT

Slik blir undervisningen til høsten

Høyskolen Kristiania skal droppe alle fysiske forelesninger og dele studentene i grupper på fire. Her er universitetenes og høyskolenes planer for høsten.

Neste papiirutgave kommer 1. september. Følg med på

forskerforum.no

